

SÜNNET IŞIĞINDA CİMRİLİK HASTALIĞI VE TEDÂVÎ YOLLARI

Adem DÖLEK*

Özet

İnsanda bir çok psikolojik zaaf bulunmaktadır. Bunlardan birisi de cimriliktir. Bu duygu, yaratılış gayesinin dışında kullanılırsa hem ferdi açıdan hem de toplum açısından zararlı olabilir. Bu bakımdan Hz. Peygamber (sav), bu duygunun dengede tutulmasını hedeflemiş ve telkinlerle tedâvîsine çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Peygamber, toplum, cimrilik.

MEANNESS AND ITS CURING WAYS IN THE LIGHT OF SUNNAH

Abstract

There are much psychological weaknesses in the human being. One of them is meanness.

It can be harmful to both individual and society when it used outside of aim of its creation. Because of that Prophet Muhammed (PBOH) has aimed to balance this weakness with his persuasions and He (PBOH) has performed psychotherapy for its curing.

Key Words:

Prophet, society, meanness.

GİRİŞ

İnsan, yaratılışı itibarıyla sosyal bir varlıktır. Bunun için “**el-İnsanu medeniyyun bitab’ihî**/İnsan tabiatı itibarıyla medenîdir”¹ denilmiştir. Bu itibarla insan, doğrudan ya da dolaylı olarak bütün varlıklarla alakalıdır. Özellikle de insanların birbirlerine karşı bir çok ihtiyacı bulunmaktadır². Bu gerçek, Kur’ân’da şöyle ifade edilmektedir: “*Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında Biz taksim ettik. Bazısının bazısına hizmet etmesi için kimilerine kimilerinden üstün dereceler verdik...*”³.

Her insan, karakter bakımından birbirinden farklı yaratıldığı gibi sosyal statü ve ekonomik imkânlar bakımından da farklı özelliklere sahip kılınmış ve imal ettikleri, ürettikleri ve yetiştirdikleri şeylerde birbirleriyle alış veriş yapmaya ve birbirlerinin hizmetlerine muhtaç durumda yaratılmıştır. Hayvanlar ise böyle değildir. Zira bir hayvan, hemcinsine muhtaç olmadan hayatiyetini devam ettirebilir. Fakat insanlar, tek

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üvn. Erzincan İlahiyat Mes. Y. O. Hadis Anabilim Dalı Öğrt. Üyesi.

¹ Mâverdî, Ali b. Muhammed, **Edebu’d-Dünya ve’d-Dîn**, İst., 1985 (Ofset baskı), s.132.

² Bkz. Mâverdî, s.132.

³ Zuhruf, 43/32.

başlarına hayatlarını devam ettiremezler. İşte bu da insanın sosyal bir varlık olmasındaki zorunluluğu göstermektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de insanların birbirinden farklı ve üstün yönleri sahip olarak yaratıldığı bildirilirken, bu şekildeki bir yaratılışın sebebinin de onların birbirlerine sosyal yardım ve dayanışmada bulunmaları olduğu ifade edilir⁴. Birbirlerine iyilikte ve takvâda yardımlaşmada bulunmaları emredilirken⁵, iyilik yapmakla kul hakkının, takvâ ile de Allah hakkının yerine getirilmesine işaret edilmektedir.

Ancak insanda bir çok psikolojik zaaf bulunmaktadır⁶. Bu zaafardan birisi de cimriliktir. Bu zaaf dengede tutulmadığında insanların sosyal dayanışma ve yardımlaşmalarına engel olmaktadır. Biz bu çalışmamızda âyetler ve hadîsler ışığında insanda bulunan cimrilik zaafı ve bu zaafın psikolojik ve sosyolojik etkisi, cimrilik yapma hastalığının tedâvîsi üzerinde durmaya çalışacağız.

Hemen belirtelim ki, cimrilikten bahseden âyetlere ve hadîslere dikkat edildiğinde, “cimrilik yapanlar”, “cimrilik yapanlar”, “cimri kişiler” şeklinde nazara verilerek cimrilik yapmanın yerildiği görülmektedir. Onun için esas itibariyle olumsuz olan cimrilik duygusunun kendisi değil, o duygunun fesada uğratılması ve kötü yönde kullanılmasıdır. Buna binaen biz de makalemizde genellikle “cimrilik yapmak” şeklinde ifade etmeye çalışacağız.

I- CİMRİLİK

Kelime olarak Türkçede; eli sıkılık, pıntilik ve nekeslik⁷ olarak ifade edilen cimrilik, terim olarak da; kerem ve cömertliğin zıddı olup, başkasına verilmesi gereken bir hakkı vermemek veya engel olmaktır.

Cimrilik yapmak; Arapçada “**buhl**”, “**şuhh**”, “**katr**”, “**men**” gibi kelimelerle ifade edilmektedir. Bu terimler hem Kur'ân'da, hem de hadîslerde kullanılmaktadır. Bu kelimelerin hepsi aynı mânâyâ gelmekle birlikte az da olsa mânâ farklılıkları mevcuttur. Cimriliğin iyi anlaşılması için bunları kısaca açıklamak faydalı olacaktır:

Buhl; imsak, elde tutmak, vermemek demektir. Böylece kişinin, üzerine vermesi gerekli olan bir hakka mâni olması, müstahak olanı vermemesidir. Ancak başkasına ait olup da elinde emânet olan bir şeyi vermemesi cimrilik (buhl) değildir.

Cimrilik yapana bahîl denir. Bahîl; malı elinde tutmaktan zevk alır, verse de istenilince verir. Cömert ise istenilmeden verir ve vermekten zevk alır.

Şuhh; aşırı derecedeki cimrilik olarak tanımlanmakla birlikte âlimlerin farklı açıklamaları mevcuttur. Meselâ, Râğıb el-İsfehânî (v.506/1112), “Şuhh; âdet haline

⁴ Meselâ, Hucurât sûresinde “*Ey insanlar! Biz, sizi bir erkek ve bir dişiden yarattuk. Ve Biz, birbirinizi tanımanız için de sizi milletler ve kabileler kıldık. Allah katında en üstün olanınız, en takvalı olanınızdır.*” (49/13), Mâide sûresinde de “*İyilik ve takvâda yardımlaşın, günah ve düşmanlıkta yardımlaşmayın.*” (5/2) buyurulmaktadır.

⁵ Mâide, 5/2.

⁶ Bu konuda bkz. Aydın, Hayati, **Kur'ân'da İnsan Psikolojisi**, İst., 2002; Necati, M. Osman, **Kur'ân ve Psikoloji** (Terc: Hayati Aydın), Ankara, 1998, Necati, **Hadîs ve Psikoloji** (Terc: Mustafa Işık), Ankara, 2000.

⁷ Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara, 1997, s.143; **Türkçe Sözlük**, T. T. Kurumu Yay., Ankara, 1988, I, 261-262.

gelmiş olan hırsıyla birlikteki cimrilik (buhl)'tir" şeklinde ifade eder⁸. Buna göre şuhh, buhl'den daha hususîdir⁹. Ancak şuhhun daha genel olduğunu söyleyenler de vardır¹⁰.

Ebulbeka (v. 1094/1683)'ya göre, buhl; engel olmanın kendisi, şuhh ise nefsin engellemeyi iktiza eden hâlidir¹¹. İbn Münzir (v.303/915)'den nakledildiğine göre buhl; insanın elindekini kıskanması, şuhh ise herkesin elindekini kıskanmasıdır¹². İbn Ömer'e göre de şuhh, kendisinin olmayana göz dikmesidir¹³. Âlûsî (v.1270/1854) ise şuhh ile ilgili şöyle der: "Şuhh; cimriliğin (buhlun) son derecesidir. Bununla muttasıf olan kişi, başkasının malına bile cimrilik eder, başkasının cömertlik yapmasını arzu etmez, başkasının cömertlik etmesinden nefsi sıkılır, bu sebeple de başkalarının cömertlik yapmasına engel olmaya çalışır ya da o derece hırslı olur ki, başkasının malını haksız yere yer ve yahut kendisinin olmayan şeylere göz diker, başkasında olmasına razı olmaz ve çekememezlik yapar."¹⁴ Şuhh, şiddetli cimriliği, sadece malda değil, her işte ve her iyilikte cimri davranmayı ifade eder¹⁵.

Katr (ve bu kelimedenden türetilmiş olan **iktâr**, **taktîr**) kelimesi; kifayet edecek miktardan daha az harcamaktır, kısmaktır. "*İnsan çok cimri (katûr)dir.*"¹⁶ âyeti bunu teyit etmektedir. Taktîr, tefrit noktasıdır. Bunun zıddı, diğer bir ifadeyle ifrat noktası, israftır. Ortası ise iktisattır¹⁷. Kur'ân-ı Kerîm'de bu tür harcamalarda orta yolun takip edilmesi emredilerek "*Elini boynuna bağlama (cimrilik yapma), onu büsbütün de geniş davranarak saçıp savurma (israf etme), yoksa kınanmış ve pişman bir halde oturup kalırsın*"¹⁸ buyurulmaktadır.

Allah'a bilerek ve şuurlu olarak kulluk edenlerin vasıfları anlatılırken¹⁹, bu vasıflardan bazılarının; israf etmemek, gereğinden fazla kısmamak, iktisatlı hareket etmek olduğu belirtilir.

Hakkı olanın hakkına mânî olmaya "katr" dendiği gibi kişinin, çoluk çocuğu için yapması gereken harcamaları hususunda cimrilik yapmasına da "katr" ifadesi kullanılmaktadır²⁰. Bu bakımdan kişinin ailesinin nafakası ve çocukları için yaptığı harcamalarda da cimrilik yapamayacağı gibi israf da edemez. "*Onlar, mallarını harcadıkları zaman israf etmezler. Cimrilik (katr) de yapmazlar. İkisi arasında orta bir*

⁸ Râğîb el-İsfahânî, **el-Müfredat fî Ğarîbi'l-Kur'ân**, Beyrut, ts., 392; Ayrıca bkz, Râzî, Fahrudin, **et-Tefsîru'l-Kebîr**, Tahran, ts., XXIX,331; İbn Manzur, Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, ts., II, 495-496.

⁹ İbn Hacer, Ahmed b. Ali, **Fethu'l-Bârî**, Beyrut, 1988, X, 377; Aynî, Bedruddin Ebû Muhammed b. Ahmed, **Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, Beyrut, ts., XXII, 120.

¹⁰ Bkz, Seharenfûrî, Halil Ahmed b. Mecid, **Bezu'l-Mechûd fî Halli Ebî Dâvud**, Beyrut, ts., VIII, 250.

¹¹ Ebulbekâ, Eyyub b. Musa, **el-Külliyât Mu'cemün fi'l-Mustalahât ve'l-Furûku'l-Lüğaviyye**, Beyrut, 1993, s. 242.

¹² Âlûsî, Şihâbuddin Mahmud el-Bağdadî, **Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'î'l-Mesânî**, Beyrut, 1985, XXVIII, 53; Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, Eser Neşriyat, ts., VII, 4845.

¹³ Âlûsî, XXVIII, 53; Bkz. Elmalılı, VII, 4845.

¹⁴ Âlûsî, XXVIII, 53; Ayrıca bkz. Taberî, Muahammed b. Cerir, **Câmiu'l-Beyan an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân**, XIV, 56.

¹⁵ Kandemir, Yaşar, (heyet), **Riyâzu's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri**, İst., 2002, II, 133.

¹⁶ İsrâ, 17/100.

¹⁷ Ebulbekâ, 160.

¹⁸ İsrâ, 17/29.

¹⁹ Bu vasıflar için bkz. Furkân, 25/63-75.

²⁰ Bkz. Kurtubî, XIII, 39.

*yol tutarlar.*²¹ âyeti, genel olarak başkalarına yapılacak yardımlar hususunda cimrilik yapmamayı ve yardım ederken de israf etmemeyi öğrettiği gibi kişinin çoluk çocuğu için yapacağı harcamalar için de orta yolun takip edilmesini öğretmektedir²².

“**Men**” kelimesi de; mâni olmak, engel olmak, vermemek mânâsına gelmektedir. Kur’ân’da “menû” ve “mennâ” şeklinde kullanılmaktadır ve “bahîl/cimri” mânâsındadır²³. “*İnsan, kendisine hayır geldiğinde cimrilik edici (menû) dir.*”²⁴, “*Mennâ’ın lil-hayri/Hayra engel olucudur.*”²⁵ buyurulmaktadır.

Cimrilik yapmak, kişinin; sahip olduğu nimetleri başkalarına vermemek ya da başka kişilerin yardımda bulunmasına mâni olmak olduğu gibi, imkânı olmasına rağmen kişinin kendisi için dahi harcamaması da kişinin kendisine olan cimriliği olmaktadır. Bu bakımdan bazı kişiler, başkalarına vermediği ve çoluk çocuğunun ihtiyaçları için harcama yapmadığı gibi kendisi için dahi harcamaya kıyamamaktadır. Bu da cimriliğin en kötüsüdür. Cimriliğin bu şekline şu hadîs örnek verilebilir: Ebu’l-Ehvas anlatıyor: (Bir gün) Peygamber (s.a.v.)’e geldim, üzerimde eski bir elbise bulunuyordu. Peygamber: “**Malın var mı?**” dedi. Ben de “Evet” dedim. Peygamber: “**Hangi çeşit malın var?**” dedi. Ben de “Allah bana develer, koyunlar, atlar ve köleler vermiştir.” dedim. Bunun üzerine Peygamber: “**Allah sana mal vermiş ise, o zaman Allah’ın sana olan nimetinin ve ikramının eseri senin üzerinde görünsün.**” buyurdu²⁶.

Gazâlî (v.505/111)’ye göre, Allah’ın verdiği malı, yaratılış gayesi için harcamaktan kaçınarak elde tutmak cimrilik; yaratılış gayesinin dışında kullanmak israf; yaratılış gayesine uygun olarak harcamak da cömertliktir²⁷.

Cimrilik yapmanın, hasetle de çok yakından ilişkisi bulunmaktadır. Çünkü hem cimri hem de hasetçi, bir nimetin başkasına verilmemesi hususunda birleşirler. Ancak cimri, kendisine ait olanın başkalarına verilmemesini isterken, hasetçi ise sadece kendine verilmesini istemekle birbirinden ayrılır²⁸.

Ünlü psikolog Alfred Adler (v.1937), cimrilik konusunda şöyle der: “Hasetle yakın bir akrabalığı bulunan, çokluk buna bağlı olarak görülen bir karakter özelliği de cimriliktir. Cimrilik deyince yalnız para toplayıp biriktirmekten oluşan dar anlamda bir cimriliği değil, genel anlamda bir cimriliği anlıyoruz. Böyle bir cimriliğin de başlıca dışavurum biçimi, cimri kimsenin başka birini sevindirmeye bir türlü yanaşmaması, yani tümüyle topluma ya da toplumun bireyelerine karşı yakınlık göstermekte cimriliğe kaçması, çevresine bir duvar örerek kendisine ait sözde o değerli hazineleri güven altına almak istemesidir. Buradan da cimriliğin, bir yandan da aç gözlülük ve kendini beğenmişlik, öte yandan hasetle yakından ilişkili olduğu kolaycacık görülür. Bütün bu saydığımız karakter özelliklerinin bir insanda aynı zamanda var olacağını söylersek, pek aşırılığa kaçmış sayılmayız. Dolayısıyla, ilgili özelliklerden birini bir insanda saptayan

²¹ Furkân, 25/67.

²² Kurtubî, XIII, 39.

²³ Râğib, 475.

²⁴ Meâric, 70/21.

²⁵ Kalem, 68/12.

²⁶ Ebû Dâvud, **Sünen**, Libas, 14; Ayrıca bkz. Tirmizî, **Sünen**, Edeb, 54.

²⁷ Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, **İhyâu Ulûmiddin**, Beyrut, ts., III, 63; Ayrıca bkz. Kurtubî, X, 217.

²⁸ Ebulbekâ, s. 242.

kimse aynı insanda sözü geçen karakter özelliklerinin de varlığını ileri sürüyorsa, bunu asla bir kehanet gibi karşılamamak gerekir.”²⁹

Şunu hemen ifade edelim ki, gerek âyetlerde gerekse hadîslerde zikredilen ve kötülener cimrilik, cimrilik duygusunun bizâtihi kendisi değildir. Bilakis o duygunun kötüye kullanılması, insanların birbirleriyle sosyal dayanışma ve yardımlaşmada bulunmaması şeklinde tezahür eden pintiliktir.

İnsanda bulunan duyguların hiçbirisi abes yaratılmamıştır. Bu sebeple cimrilik duygusunun da abes olduğu düşünülemez. Râzî (v.606/1209)’nin de dediği gibi, “Bir şeyin var olması, kötü olmasının illeti olamaz”³⁰. Cimrilik yapmanın kaynağının mâl sevgisi ve mâl biriktirme düşüncesi olunca, bu duygunun iyiye kullanılmak suretiyle âhiretin kazanılması, orası için mâl biriktirilmesi ve daha çok sevab kazanılması için insana verildiği söylenebilir. Kur’ân-ı Kerîm’de “Kendiniz için ne hayır işlerseniz, Allah katında onu bulunursunuz”³¹ buyurulması buna işaret etmektedir. Bu gaye için verilmiş olan bir duygunun, sadece dünya hayatı için mâl biriktirme hırsı ile başkalarına vermeme, yardım etmeme tarzındaki tezahürü, cimrilik duygusunun kötüye kullanılması demektir. İşte kötülener cimrilik de budur.

II-CİMRİLİK YAPMANIN ÇEŞİTLERİ

Cimrilik ya da pintilik dendiği zaman, başkalarına maddî bir şey vermemezlik hemen akla gelir. Fakat tesbit edebildiğimiz kadarıyla cimrilik yapmak, maddî yönden olduğu kadar manevî yönden de olmaktadır.

A- Maddî Cimrilik

Gerek âyetlerde gerekse bazı hadîslerde, cimriliğin maddî bir çok yönlerine işaret edilmektedir. Tesbit edebildiklerimizden bazılarını aktarmaya çalışalım.

1- Zekât Vermemek

Malının zekâtını vermeyenler, cimri olarak nitelendirilmektedir³². Bu cimriliğin tedâvîsi için de Kur’ân-ı Kerîm’de bir çok âyette “namazın kılınması” emrinden sonra “zekâtın verilmesi” emredilmektedir³³.

Hadîslerde de zekâtın verilmesi emredilmekte ve zekâtı verilmeyen malların âhirette sahibi aleyhine şahitlik yaparak, ona azab eden (ve verilmeyen) bir mâl olarak karşısına çıkarılacağı haber verilmektedir³⁴. Böylece mâlın zekâtının verilmemesi suretiyle yapılan cimrilik yerilmektedir.

2- Sadaka Vermemek

Cimrilik yapmak, sadece zekâtı vermemeye münhasır değildir, ihtiyaç duyulan ve zekâtın dışında tasaddukta bulunmama da hoş görülmemektedir. Âyetlerde ve

²⁹ Adler, Alfred, **İnsanı Tanıma Sanatı** (Çev. Kamuran Şipal), 1998, s. 249-251.

³⁰ Macit, Nadim, **Eylem Değişim İlişkisinin Teolojik Yorumu** (Râzî’nin el-Erbaîn’inden naklen), Samsun, 2000, s. 157.

³¹ Bakara, 2/110; Müzzemmil, 73/20.

³² Mesela, Bkz. Âl-i İmrân, 3/180; Açıklaması için bkz. Ateş, Süleyman, **Kur’ân-ı Kerîm Tefsîri**, 1995, Milliyet Neşr., I, 527-528.

³³ Bkz. Abdulbâkî, Muhammed Fuad, **el-Mu’cemu’l-Mufehres li-Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm** (e-t-y-md.), s. 10.

³⁴ Bkz. Buhârî, **Sahih**, Zekat, 3; Tefsir, 3/14; İbn Huzeyme, Muhammed b. İshak, **Sahih** (thk. Muhammed Mustafa el-A’zamî), IV, 10-11.

hadîslerde tasaddukta bulunulması sıkça emredilmekte ve tasaddukta bulunmak suretiyle yardımlaşmaya teşvikler yapılmaktadır³⁵.

3- Yoksula Yedirmemek

Bir çok âyette yoksula yedirmemenin, onlara ikramda ve ihsanda bulunmaya teşvik etmemenin yerildiği görülmekte hatta bu durumun cehenneme girme sebeplerinden biri olduğu anlatılmaktadır. Müddessir sûresinde, ehl-i Cennet kimselerin Cehennemde olanlara “‘Sizi Sakar’a (cehennemin o dehşetli vadisine) sokan nedir?’” diye sorduklarında, Cehennemde olan o kimselerin de “‘Biz namaz kılanlardan değildik, yoksula da yedirmezdik ...’”³⁶ şeklinde cevap verecekleri belirtilmektedir. Bazı âyetlerde yoksula yedirmeye teşvik etmeyenler yerilmekte ve “‘Yoksulu yedirmeye birbirinizi teşvik etmiyorsunuz’”³⁷, “‘... yoksulu doyurmaya teşvik etmez’”³⁸ buyurulmaktadır.

4- Emânet Olarak Eşya Vermemek

Bir âyette “‘Mâûn’a mâni olurlar.’”³⁹ buyurulmaktadır. Müfessirler, âyette geçen “mâûn” kelimesinin, verilmesi gereken zekâtı ve yapılması gereken itaati ifade etmesinin yanında insanların özellikle de komşuların emânet olarak birbirlerine vermeleri âdet olan tuz, ateş, su, kazan, tencere, balta, kap ve âletler vs. eşyaları da ihtiva ettiğini belirtirler⁴⁰. Hz. Peygamber (s.a.v.); verilmemesi helal olmayan şeyin ne olduğu sorusuna, “‘Su, tuz ve ateş’” olduğu cevabını vermiştir⁴¹. Bir hadîste de; “‘Su, tuz ve yapılabilecek her hangi bir iyiliğin yapılmaması’” olduğu ifade edilmiştir⁴².

Ebû Ubeyd (v.224/839), “Mâûn” kelimesinin câhiliyye döneminde, kendisinden az ya da çok fayda görülen ve insanların âdeten ihtiyaç duydukları kap, kacak, âlet ve edavât gibi eşyalara dendiğini, İslâm döneminde ise bu kelimenin “zekât” için kullanıldığını söyler. Ancak tefsircilerin çoğunluğu, bu kelimenin zekât mânâsını ifade ettiği gibi diğer mânâları da ihtiva ettiği görüşünde ittifak etmektedirler. Ebû Hanife (v.150/767) de “Mâûn; kendisiyle faydalanılan her şeydir.”⁴³ şeklinde tarif etmektedir. Böylece âyette geçen “mâûn” kelimesi, zekât mânâsına geldiği gibi, diğer ihtiyaç duyulan maddeleri de ifade eden bir kavram olmaktadır.

İhtiyaç duyulduğunda ve istenildiğinde bu tür en küçük ve basit şeylerin ve âletlerin verilmemesi bile yerilmiş olmakta ve cimrilik olarak nitelendirilmektedir. Böylece basit şeylerin verilmemesi yerilince, zekât, sadaka gibi büyük şeylerin verilmemesinin ne kadar büyük bir cimrilik olduğu anlaşılır. “‘... mâûnu men edenlere yazıklar olsun.’”⁴⁴ buyurulması da bunu göstermektedir.

5- Başkasının Her Türü Yardımına Engel Olmak

³⁵ Bu konuda bkz. Dölek, Adem, *Hadîsler Işığında Sosyal Dayanışma*, İst., 2003; Dölek, “*Hadîslerde ‘Sadaka’ Kavramı ve Sosyal Yardımlaşma*”, Yeni Ümit Dergisi, 2003, sy. 59, s. 57.

³⁶ Müddessir, 74/42-44.

³⁷ Fecr, 89/18.

³⁸ Mâûn, 107/3.

³⁹ Mâûn, 107/7.

⁴⁰ Bkz. İbnu’l-Esîr, Mecduddin, *en-Nihâye fi Ğarîbi’l-Hadîs ve’l-Eser*, Beyrut, ts., IV, 344; Hâzin, Alâuddin Muhammed b. İbrahim, *Lübâbu’t-Te’vîl fi Meâni’t-Tenzil*, Beyrut, ts., IV, 413.

⁴¹ İbn Mâce, Rahûn, 16.

⁴² Ebu Dâvud, Zekat, 35; Dârimî, Büyû’, 70.

⁴³ İbn Manzûr, XIII, 410.

⁴⁴ Mâûn, 107/5-7.

Bazı kişiler, kendileri başkalarına vermediği gibi, verebilecek olanların vermelerine de engel olmaktadır. Kalem sûresinde “*Mennâ’ın lil-hayrı/hayra mâni olucudur.*”⁴⁵ âyetinde hem kendisi vermeyenin, hem de başkasının yapacağı yardıma mâni olan kişinin sıfatı anlatılmaktadır.

Yine Münâfikûn sûresinde, münâfikların durumları anlatılırken “*Onlar öyle kimselerdir ki, ‘Allah’ın Rasûlünün yanında bulunanlara (fakir muhacirlere) bir şey vermeyin ki, dağılıp gitsinler.’ diyorlar. Halbuki göklerin ve yerin hazineleri Allah’ındır. Fakat münâfiklar anlamazlar.*”⁴⁶ buyrulur. Âyette âdeta şöyle denilmiş oluyor: “Göklerin ve yerin hazineleri -yani gökler, yer ve bunlardaki her şey- Allah’ın malı mülkü, sizin “bizim” ya da “benim” dediğiniz her şey Allah’ın, siz de Allah’ın kullarısınız ve O’nun mülkünde çalışan memlûklersiniz. Zengin malının içine fakirin hakkını koyan da, fakirlere verilmesini emreden de Allah’tır. O zaman kimin malını kimden esirgeyip de vermemezlik yapıyorsunuz ve cimrilik ediyorsunuz.”

B- Mânevî Cimrilik

Asıl itibariyle cimrilik ve cömertlik birer mânevî duygudur. Fakat bunların dış tezahürleri, vermekle veya vermemele ortaya çıkmaktadır. Bu da o iç duyguların dıştaki yansımalarıdır. Bazı âyetlerde ve hadîslerde cimriliğin maddî tezâhürünün yanında, mânevî yönünün de bulunduğu dikkat çekilmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır:

1- Hz. Peygamber’e Salavât Okumamak

Hz. Peygamber (s.a.v.), cimriliğin mânevî yönüne de dikkati çekerek kendisine, ismi anıldığı zaman salavât getirilmediği taktirde cimrilik yapıldığını beyan etmiş ve “**Cimri, yanında ismim anıldığında bana salavât okumayan kimsedir**”⁴⁷ buyurmuştur.

Tükenir korkusuyla malından başkalarına vermeyi esirgeyen, infak etmeyen, hasislik yapan kişiye cimri denilirken, hadîste görüldüğü gibi, Hz. Peygamber’e, yanında ismi anıldığı zaman, salavat okumayan da cimri olarak nitelendirilmiştir. Bu da cimriliğin mânevî boyutlarından birisidir. Hz. Peygamber, bu hadîsiyle yanında ismi anıldığı halde salavât okumamayı cimrilik olarak nitelendirmiş ve böyle bir cimriliği, mâli vermeme; okumayanı da malı vermeyene benzeterek anlatmıştır⁴⁸. Allah, Kur’ân’da mü’minlerin Hz. Peygamber’e salât ve selam okumalarını emretmiş ve “*Muhakkak ki, Allah ve melekleri Peygamber’e salavât getirirler. Ey mü’minler! Siz de O’na çok salat ve selam getiriniz.*”⁴⁹ buyurmuştur. Hz. Peygamber’e salavât okumayan kişi, Allah’ın bu emri karşısında da cimrilik yapmış olmaktadır⁵⁰.

Bu şekildeki cimriliği yapan kişi iki şekilde cimrilik yapmış olmaktadır: Biri; hadîste beyan edildiği gibi Hz. Peygamber’e karşı yapılan bir cimrilik; diğeri de salavât getirmeyen kişinin kendisine yaptığı cimriliktir. Hz. Peygamber’e salavât getirmeyerek cimrilik yapan kişi, esas itibariyle kendisi için de cimrilik yapmaktadır. Şöyle ki; Hz.

⁴⁵ Kalem, 68/12.

⁴⁶ Münâfikûn, 63/7.

⁴⁷ Tirmizî, Daavât, 100; Nesâî, Ebû Abdurrahman b. Şuayb, **es-Sünenu’l-Kübrâ**, Beyrut, 1991, V, 34 (h. no: 8100); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, İst., 1992, I, 201.

⁴⁸ Münâvî, Muhammed Abdurrauf, **Fezû’l-Kadîr Şerhu’l-Câmii’s-Sağîr**, Beyrut, ts., III, 216.

⁴⁹ Ahzab, 33/56.

⁵⁰ Bkz. Kandemir, VI, 210.

Peygamber'in ismi anıldığında bir salavât okuyan kişi, on kat sevap almaktadır. Bir salavât okumamakla on kat sevaptan mahrum kalmış olmaktadır. Dolayısıyla salavât getirmeyen kişi, aslında kendisi için cimrilik etmiş olmaktadır.

Hız. Peygamber (s.a.v.), bütün insanlığın dünya ve âhiret saadeti için *âlemlere rahmet olarak gönderilmiş*⁵¹ bir Peygamberdir. Aynı zamanda O (s.a.v.), ümmetinin her türlü sıkıntısıyla da alakadardır. Bu bakımdan Hız. Peygamber'e ne kadar salavât okunsa O'nun hakkı olduğu gibi, her zaman böyle bir Peygamberine salavât okumak da ümmetinin vazifesidir. Onun için Kur'ân-ı Kerîm'de Hız. Peygamber'e salât ve selam getirilmesinin emredilmiş⁵² olduğu söylenebilir.

Böylece infak etmeyen, infak sevabından mahrum kaldığı gibi, yanında Hız. Peygamber'in ismi anıldığı zaman salavat getirmeyen de bu salavat sevabından mahrum kalır⁵³. Nitekim insanlara selam vermeyi esirgeyenler de cimri olarak nitelendirilmektedir.⁵⁴

2- Bildiğini Öğretmemek

Cimrilik yapmak, sadece maddî şeyleri vermemeye münhasır değildir. Bir âlimin ilimi öğretmemesi, kitap telif etmemesi, kuvvetlinin zayıfa yardımcı olmaması, kendisine her hangi bir konuda soru sorulunca bildiği halde cevap vermemesi, hakka ve hakikate rehberlik yapmaması vs. bir çok durumlar da bu konuda dahil edilebilir.

Bazı hadîslerde Allah'ın, kendisine ilim ihsan edip de o ilmi başkalarına öğretmeyenlerin, tıpkı kendisine maddî imkânlar verilip de Allah yolunda infakta bulunmayanlar gibi olduğu bildirilmektedir

Meselâ, **“Faydalanılmayan ilmin misali, Allah yolunda infakta bulunulmayan kenzin⁵⁵ (hazinenin /malın, servetin) misali gibidir.”**⁵⁶

“Söylenilmeyen (öğretilmeyen) ilmin durumu, Allah yolunda infakta bulunulmayan/zekâtı verilmeyen hazinenin (kenzin/servetin) durumu gibidir.”⁵⁷ buyurulmuştur. Heysemî'nin, Taberânî'den naklettiği bir hadîste de; **ilim öğrenip de onu anlatmayan kişinin durumu, mal (kenz) biriktirip de infakta bulunmayan kişinin durumuna**⁵⁸ benzetilmektedir.

Yine kendisine ilim ihsan edilen kişi, o ilmi öğretmediği zaman ondan mesul olacağı belirtilerek **“Kişi, kendisine ihsan edilen ilimden âhirette sorguya**

⁵¹ Enbiyâ, 21/107.

⁵² Ahzâb, 33/56.

⁵³ Münâvî, III, 216.

⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, III, 328.

⁵⁵ Kur'ân-ı Kerîm'de, zekâtı ve sadakası verilmeyerek, diğer bir ifadeyle Allah yolunda infakta bulunulmayarak, biriktirilen altın, gümüş için “kenz” ifadesi kullanılmıştır. (Tevbe, 9/34). Aynı şekilde hadîslerde de zekâtı verilmeyen mallar için “kenz” ifadesi kullanılmaktadır. İbn Huzeyme; “Kenz”in, zekâtı verilmeyen mal olduğuna, zekâtı verilen ve defnedilmiş malın “kenz” olmadığını açıklayan haber” diye bir bab başlığı koyar ve burada ilgili hadîsleri zikreder. (*Sahih*, IV, 11-12). Böylece zekâtı ve sadakası verilmeyerek biriktirilen bütün servet, döviz cinsinden paraların ve her türlü malların hepsi için “kenz” kelimesinin kullanılmasının geçerli bir ifade olduğu kanaatindeyiz.

⁵⁶ Dârimî, Mukkaddime, 46; Ahmed b. Hanbel, II, 499; Heysemî, Nûruddin Ali b. Ebî Bekir, **Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid**, Beyrut, ts., I, 184; Heysemî, hadîsin senedinde bulunan râvilerin güvenilir kişiler olduğunu söyler.

⁵⁷ İbn Hacer, **Metalib**, III, 115; Krş. Ahmed b. Hanbel, II, 499.

⁵⁸ Heysemî, I, 164; Ayrıca bkz. Dölek, Adem, **Edebî Açından Hadîslerde Teşbih ve Temsiller**, Erzurum, 2001, s.178.

çekilecektir, tıpkı kendisine ihsan edilen maldan sorguya çekileceği gibi.”⁵⁹ buyurulmaktadır.

Diğer bir hadiste de “**Kendisine (bildiği) bir ilimden sorulup da onu ketmeden/söylemeyen kişi, kıyamet gününde ateşten bir gem ile gemlenmiş olarak gelir. ...**”⁶⁰ buyurulmaktadır.

Kurtubî (v.671/1272), “*Cimrilik yapanlar ve insanlara cimriliği emredenler ...*”⁶¹ âyetinin tefsirinde, bu âyetten Yahûdilerin reislerinin kastedildiğini bildirerek şöyle der: Onların kitaplarında Hz. Muhammed’in sıfatları açıklanmıştı. O reisler, halkın Hz. Muhammed’e inanmamaları, bu vesile ile de geçim kaynaklarının kaybolmaması için, bu sıfatları halklarına açıklamamışlardır⁶². Yine bazı âlimler de bu âyeti, daha genel mânâda yorumlayarak, ilmi gizleyenler yani başkalarına öğretmeyenler ve bilenlerin başkalarına öğretmemelerini isteyen kişiler olarak izah etmişlerdir⁶³.

Elmalılı (v.1942) da “*Onlar öyle kimseler ki, hem cimrilik yaparlar hem de insanlara cimriliği emrederler, bir de Allah’ın, fazlından kendilerine ihsan ettiği şeyleri olduğu şeyleri gizlerler*”⁶⁴ âyetinin tefsirinde “Allah’ın fazlından ihsan ettiği şeyleri” ifadesini “mâl ve ilim” olarak açıklamaktadır⁶⁵.

Böylece bu iki maddede anlatılanlar, birer misâl olarak kabul edilirse, maddî olmayan ancak yapılabilecek durumda olup da yapılmayan her şeyi mânevî cimrilik içinde değerlendirmek mümkündür. Çünkü Allah, insanı medenî ve sosyal bir varlık olarak yaratmış ve herkesi, hangi seviyede olursa olsun, bir takım şeylere muhtaç kılmıştır. Hal böyle olunca zengin bir müslümanın, “*Ben her sene zekâtımı veriyorum.*” diyerek zekâtının dışında hayır yapmaması düşünülemeyeceği gibi, şer’ân zengin sayılmayan müslümanların da “*Biz zengin değiliz.*” veya maddî imkânı olmayanların da “*Benim bir şeyim yok*” diyerek, hayırdan, hayırlı işler yapmaktan ve yardımlaşmaktan geri kalmaları ve cimrilik yapmaları uygun değildir. Zira cimrilik sadece mala ve maddî şeyleri vermeye münhasır değildir. Cömertlik yapılabilecek bir çok imkânlar vardır. Meselâ; “*Malı olan malından sadaka versin, kuvveti olan kuvvetinden, ilmi olan da ilminden tasaddukta bulunsun.*”⁶⁶ rivâyeti cömertliğin maddî sahada olduğu kadar, kuvvet ve ilim gibi mânevî sahalarda da olması gerektiğinin en güzel ifadesidir. Bu hakikat, Kur’ân-ı Kerîm’de en güzel şekilde “**İnfâk**”⁶⁷ kelimesiyle ifade edilmektedir.

Öte yandan Kur’ân-ı Kerîm’de Allah’ın indirdiği kitaptaki şeyleri gizleyenler lanetlenmekte ve şöyle buyurulmaktadır: “*Muhakkak ki, indirdiğimiz apaçık delilleri ve*

⁵⁹ İbn Hacer, **Metâlib**, III, 116.

⁶⁰ Ebû Dâvud, İlim, 9; Tirmizî, İlim, 3; İbn Mâce, Mukaddime, 24; Ahmed b. Hanbel, II, 296; İbn Hacer, **Metâlib**, III, 115; Heysemî, I, 163; Tirmizî, hadisin hasen olduğunu ifade ederken, Heysemî de, hadisin senedinin sahih olduğunu söyler.

⁶¹ Hadîd, 57/24.

⁶² Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, **el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur’ân**, Beyrut, 1992, XVII, 168; Ayrıca bkz. Âlûsî, IV, 140.

⁶³ Kurtubî, aynı yer; Ayrıca bkz. Kandemir, VI, 244.

⁶⁴ Nisâ, 4/37.

⁶⁵ Elmalılı, II, 1355.

⁶⁶ İbn Receb, Abdurrahman b. Şihabuddin, **Câmiu'l-İlm ve'l-Hikem**, Beyrut, 1995, II, 56.

⁶⁷ Bakara, 2/3; Ayrıca bkz. Abdülbâkî, s. 715-716 (N-F-K md.).

hidâyeti, insanlara kitapta beyan etmemizden sonra gizleyenler yok mu, işte onlara Allah lanet eder, bütün lanet edenler de onlara lanet ederler."⁶⁸.

III- CİMRİLİK YAPMANIN SEBEPLERİ

Cimrilik, insanın tabiatında var olan bir duygudur. Bu duygunun dışı yansımalarının bir çok sebepleri bulunmaktadır. Bunlardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

A-Malın Tükenme Korkusu

İnsan, elindeki malın tükeneyeceği korkusu ile cimrilik yapar. Kur'ân-ı Kerîm'de "*Rabbimizin rahmet hazinelerine siz sahip olsaydınız, tükenir korkusuyla yine de cimrilik ederiniz. Zaten insan pek cimridir.*"⁶⁹ buyrulur. Esas itibarıyla böyle bir korkunun temelinde şeytanın telkini yatmaktadır. Çünkü şeytan, malını Allah yolunda infak eden ve tasaddukta bulunan kişiye "Malını infak etme, yanında tut, sen ona ihtiyaç duyacaksın" gibi şeyler telkin ederek başkalarına harcamada bulunan insanların yardımlarda bulunması ile fakirleşeceğini telkin eder.⁷⁰ Kişi de şeytanın bu telkinine inanarak fakir olmaktan korkar, tasaddukta bulunmayı terk eder ve cimrilik yapar. Zaten şeytanın yaptırmak istediği de budur. Bu gerçeği Kur'ân-ı Kerîm şöyle anlatır: "*Şeytan size fakirlik va'd eder ve size çirkin hasletler emreder. Cimriliğe ve hasisliğe teşvik eder. Allah ise size tarafından mağfiret ve fadl-u kerem va'd ediyor.*"⁷¹. Yani Allah, yaptığınız yardımlar ile âhirette bağışlanmanızı, dünyada da yaptığınız harcamalara karşılık kat kat kârları, dünya ve âhirette saadetlere ereceğinizi va'd ediyor.

Görüldüğü gibi Allah, yardımlaşmada bulunan insanların günahlarını affedeceğini ve rızıklarını artıracığını, yapılan tasaddukun karşılığında bire yedi yüz ve daha fazla vereceğini va'd ederken⁷² şeytan ise yardımda bulunan kişinin fakirleşeceğini ve günahları işlemlerini telkin etmektedir

Hz. Peygamber (s.a.v.) de, şeytanın böyle bir telkinine dikkati çekerek: "**Âdemoğlunda şeytan için bir lemme⁷³, melek için de bir lemme vardır: Şeytanın lemmesi; kötü şeyler çağırmak, gerçeği yalanlamaktır. Meleğin lemmesi ise hayırlı şeylere davet etmek ve hakikati tasdik etmektir. Kim içinde hakka ve hakikate, iyiliğe çağıran bir ses duyarsa bilsin ki, bu Allah'tandır. Kim de içinde şerre ve gerçekleri inkâr etmeye çağıran bir ses duyarsa şeytandan Allah'a sığınsın.**" buyruktan sonra "**Şeytan size fakirliği va'd eder ve size her türlü kötülüğü yapmanızı emreder ...**"⁷⁴ âyetini okumuştur.⁷⁵

B-Aşırı Mal Sevgisi

İnsanın olumsuz yönlerinden olan cimriliğin sebeplerinden birisi de insandaki aşırı mal sevgisi ve mala düşkünlüktür. Kur'ân'da "*Gerçekten insanın hayır (mal)*

⁶⁸ Bakara, 2/159.

⁶⁹ İsra, 17/100.

⁷⁰ Suyûtî, Celaluddin, **ed-Dürü'l-Mensûr fî Tefsîri'l-Me'sûr**, Beyrut, 1990, I, 615; Elmalılı, III, 2148.

⁷¹ Bakara, 2/268.

⁷² Bakara, 2/261.

⁷³ Lemme; kelime olarak; inmek, yakın olmak demektir. İstilah olarak da; Şeytanın kötü şeylere davet etmesi, gerçeği inkar ettirmesi ve gönlü huzursuz etmesi; meleğin de hayırlı şeylere davet etmesi, hakikati göstermesi ve gönlü huzura kavuşturacak şeylere çağırmasıdır. (İbnu'l-Esîr, **en-Nihâye**, IV, 273; İbn Manzur, XII, 552)

⁷⁴ Bakara, 2/ 268.

⁷⁵ Tirmizî, Tefsir, 2/36.

sevgisi de pek şiddetlidir.”⁷⁶, ve “Malı aşırı bir sevgi ile seviyorsunuz.”⁷⁷ buyurularak insanın mala olan aşırı sevgisi ve açgözlülüğü beyan edilmiştir.

Tevbe sûresinde de “Onlardan kimisi de ‘Yemin olsun ki, eğer Allah fazlından bize mal verirse, biz de mutlaka zekâtını ve sadakasını vereceğiz ve gerçekten salihlerden olacağız’ diye Allah’a söz verdiler. Fakat Allah fazlından onlara verince onda cimrilik ettiler ve onlar Allah’a itaatten yüz çeviren kimseler olarak döndüler.”⁷⁸ buyurulmaktadır.

Bu âyet, bazı insanların ellerinde tasadduk yapacak, yardımda bulunacak bir şeylerinin olmadığını bahane ederek yardımlaşmaktan geri durduklarını, “Allah bize verirse biz de veririz” diyerek verecekleri vadinde bulduklarını, ancak Allah verince de mâl sevgisi onlara galebe edip malın zekâtını ve sadakasını vermediklerini ya da vermek istemediklerini anlatmakta ve insanın mâla olan düşkünlüğünü ve nasıl bir psikolojik tavır içine girdiğini en güzel şekilde tasvir etmektedir.

Hz. Peygamber de “**İnsanoğlunun iki vâdi dolusu malı olsa, üçüncü vâdiyi de ister, onun gözünü ancak toprak doldurur. Tevbe edenin tevbesini Allah kabul eder.**”⁷⁹, bir rivâyette de “**Âdemoğlunun bir vâdi altını olsa bir vâdi daha olmasını arzu eder, Onun ağzını ancak toprak doldurur. Allah, tevbe edenin tevbesini kabul eder.**”⁸⁰ buyurarak insanın hayatı boyunca mala olan hırsını ve doyumsuzluğunu bildirmekte ve ancak kişinin ölmesiyle bu mal hırsından ve doyumsuzluktan kurtulabileceğine işaret etmektedir. Bir başka hadîste de, **insanın yaşlanmasına rağmen insanda mal (dünya) sevgisi ve uzun yaşama hırsının genç kaldığı** bildirilmektedir⁸¹.

Mâverdî (v.450/1058), mal sevgisinin; insanı hırsa sevk ettiğini, hırsın da cimriliğe (şuhha) götürdüğünü belirtmektedir⁸².

İnsanın mala olan bu sevgisi ve hırsı, aşırı derecede ileri gittiğinde, değil başkaları ve çocukları için harcamak, kendisi için harcamaya dahi engel olur. Cimriliğin en kötüsü de budur. Dolayısıyla cimrilik duygusunun bir sınırı yoktur. Ancak Kur’ân’da ve hadîslerde beyan edilen tedbirlerle bu duygu, kayıt altına alınarak harcamaların dengede tutulması ve cimrilik yapmanın engellenmesi hedeflenmiştir.

Mal-mülk, esas itibarıyla Allah’ındır. İnsanlar ise mecâzî olarak ona “Benim malım” der, onunla biraz menfaatlenir. İnsanlar ölür, gider, fakat “malım” dediği şeyler, asıl sahibi olan Allah’a kalır. “*Semavatın ve arzın mirası Allah’ındır*”⁸³ âyeti bu gerçeği ifade etmektedir. Ya da depremler, yangınlar, seller gibi felaketlerde olduğu gibi bir felaket gelir, insanın “benim” dediği şeylerin hepsi bir anda yok olur gider.

İnsanın esas olarak faydalanacağı şeyler ise Allah yolunda harcadığı şeylerdir. Bunun için Allah, kullarına imkânları nisbetinde infakta bulunmayı ve cimrilik yapmamayı emretmekte ve “*İmkânı olan kimse imkânına göre infakta/harcamada bulunsun. İmkânı dar olan kimse de Allah’ın kendisine verdiği kadar versin. Allah*

⁷⁶ Âdiyât, 100/8.

⁷⁷ Fecr, 89/20

⁷⁸ Tevbe, 9/75-76.

⁷⁹ Müslim, Zekat, 116; Ayrıca bkz, Zekat, 118.

⁸⁰ Müslim, Zekat, 117.

⁸¹ Bkz. Buhârî, **Sahih**, Rikak, 5; Müslim, Zekat, 113-115

⁸² Mâverdî, 222.

⁸³ Âl-i İmran, 3/180.

kimseyi ona verdiğiinden fazlasıyla mükellef tutmaz. Allah her zorluğun arkasından bir kolaylık yaratır."⁸⁴ buyurulmaktadır.

C-Çocuk Düşüncesi

Hz. Peygamber (s.a.v.), çocukların cimrilik yapma sebebi olduğunu belirtmiştir. Hz. Hasan ile Hüseyin (bir gün) koşarak Peygamber (s.a.v.)e gelirler ve Hz. Peygamber onları bağrına basar ve şöyle buyurur : "**Muhakkak ki, çocuk cimrilik ve korkaklık sebebidir.**"⁸⁵.

Çocuk sahibi olan ana babalar, çocuklarının geçimlerini ve istikballerini sağlamak düşüncesiyle malını harcamaktan çekinirler, onların babasız kalacağı endişesiyle de cihada gitmekten kaçınırlar. Bu vesile ile çocuk, babasının başkalarına yardım etmesine mâni olmasıyla cimri, cihada gitmesine mâni olmasıyla da korkak olmasına sebep olmuş olur. Meselâ, bazı insanlar; çocuklarının masrafları için başkalarına yardım etmeye imkân bulamazken, bazıları da işi daha da ileriye götürerek, torunlarının evlerini yaptırmakta ve çeyiz eşyalarını düzmektedir. Bu sebeple başkalarına yardım edecek imkân bulamamaktadır. Bunun gerekçesi de gayet açıktır. Adam, kendi babasından hiçbir şey görmemiş, her türlü imkânı kendisi kazanmıştır, çocuklarının ve torunlarının aynı duruma düşmemeleri, sıkıntı çekmemeleri için de onlara imkânlarını hazırlamaktadır. Bu sebeple de kişi, cimrilik yapabilmektedir. Ebulbeka (v. 1094/1983)'nın da dediği gibi cimrilik, korkaklıktan bir şube olmaktadır⁸⁶.

IV- PSİKOLOJİK AÇIDAN CİMRİLİK

Her insanda var olan cimrilik, psikolojik bir duygudur. Kur'ân-ı Kerîm'de "*Nefîs, cimrilik (şuhh) üzere yaratılmıştır.*"⁸⁷ ve "*De ki, 'Eğer Rabbinin rahmet hazinelerine siz sahip olsaydınız, o zaman dahi harcamakla tükenir korkusuyla gerçekten cimrilik ederiniz. Zaten insan çok cimridir.*"⁸⁸ buyurularak, insanın doğuştan cimrilik huyuna sahip olduğu anlatılmaktadır. Bu duygunun kötüye kullanılması veya fesada uğraması, rahatsızlık verici bir durum olarak ortaya çıkmaktadır.

Bir başka âyette de şayet mâl mülk insanın olsaydı en ufak bir şeyi bile vermeyeceği bildirilerek "*Yoksa onların mülkten bir nasibi mi var? Öyle olsaydı, insanlara çekirdeklerin arkasındaki oyuğu kadar bir şey bile vermezlerdi.*"⁸⁹ buyurulmakta ve insanın cimrilik yapmaya meyyal olduğuna işaret edilmektedir.

Meâric sûresinde insanın bir kısım zaafı belirtilir. Bu zaafılardan birisi de insanın cimrilik yapması olduğu açıkça zikredilir. "*Şüphesiz ki insan, çok hırslı yaratılmıştır. Ona şer dokunduğu zaman feryat edicidir. Ona hayır dokunduğu zaman da cimrilik edicidir.*"⁹⁰ buyurularak Cenab-ı Hak, insanın bu sıfatlara sahip olduğunu haber vermektedir⁹¹. Böylece Kur'ân'da cimriliğin, insanın yaratılıştan getirdiği psikolojik zaafılardan birisi olduğu açıkça belirtilmektedir.

⁸⁴ Talak, 65/7.

⁸⁵ İbn Mâce, Edeb, 3; Ahmed b. Hanbel, IV, 172.

⁸⁶ Ebulbeka, 242.

⁸⁷ Nisâ, 4/128.

⁸⁸ İsrâ, 17/100.

⁸⁹ Nisa, 4/53.

⁹⁰ Meâric, 70/19-21.

⁹¹ İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail, **Tefsîru'l- Kur'âni'l-Azîm**, Dâru'l-Fikr, ts., IV, 421; III, 66.

Hız. Peygamber (s.a.v.) de, cimriliğin en büyük hastalıklardan birisi olduğuna dikkati çekerek: “... **Cimrilikten daha büyük hangi hastalık vardır?**”⁹² buyurmuş ve “**İnsanda bulunan en kötü (şerli) şeyin, aşırı cimrilik (şuhh) ve şiddetli korku.**”⁹³ olduğunu beyan etmiştir.

Gazâlî (v. 505/1111), cimrilik yapmanın; insanı helâk eden ve Allah’tan uzaklaştıran mânevî (kalbî) bir hastalık olduğunu ifade etmektedir⁹⁴.

Cimrilik yapmak, psikolojik bir rahatsızlık olunca ve bu rahatsızlığın derecesi de arttıkça insanda psikolojik huzursuzluklar meydana getireceği muhakkaktır. Hız. Peygamber (s.a.v.), cimriliğin insanda meydana getirdiği bu psikolojik durumu şu hadîsiyle çok güzel bir şekilde anlatmaktadır:

“Cimri kişi ile sadaka veren cömert kişinin misâli, üzerlerinde demirden zırh bulunan iki kişiye benzer. Sadaka veren kişi, bir sadaka vermeyi kastedince üzerindeki zırhı parmak uçları görünmeyinceye kadar genişlenir. Cimri olan kişi, bir sadaka vermeyi kastettiğinde üzerindeki zırhı büzülür ve iki elini köprücük kemiğine yapıştırır. Her bir halkası da kendisine uygun gelen eşine geçecek şekilde büzülür.” Ebû Hureyre (ra.), “Ben, Rasûlullah’ın, ‘**O cimri, o zırhı genişletmeye çalışır, fakat güç yetiremez.**’ buyurduğunu da işittim.’ der”⁹⁵. Hadîste cömert kişi ile cimri kişi, üzerlerinde demirden zırh bulunan iki kişiye benzetilmektedir.

Hadîs; kişinin, sadaka vermek istediğinde kendinde meydana gelen psikolojik durumunu güzel bir temsil ile anlatmaktadır: Cömert kişinin, sadaka vermek istediğinde gönlü genişlediği gibi, eli ve gönlü de açılır. Cimri ise sadaka vermek istediğinde gönlü daralır, eli de mânen kapanır. Böylece yardımlaşmada bulunan insan, kendisinde bir rahatlık hissederken, yardımlaşmayı terk eden de kendisinde bir ruh darlığı ve sıkıntı hisseder. Hatta toplumda öyle kişiler vardır ki, kendisi yardımlaşmada bulunmadığı gibi başkalarının da yardımlaşmalarda bulunmasını çekememekte ve çekememezlik, adetâ ateşin odunu yakıp tükettiği gibi onu içten mânen yakıp mahvetmektedir.

Kâmil Miras, hadîsi yorumlarken, hadîste cömert ile cimrinin rûhî hallerinin en belirgin şekilde tasvir edildiğini söyler ve özetle şöyle der: Cömert kişi, ihtiyaç içinde sıkılıp bunalan bir biçarenin yardımına koşmasıyla gönlünde bir inşirah, vicdanında bir genişlik hâsıl olduğunu ve bundan kaynaklanan sevincin parmaklarına kadar bütün vücudunu kapladığını nefsinde hisseder. Aynı zamanda cömertlik, sahibinin rûhî ve hâricî ayıplarını da örter. Cimri kişi ise, hemcinsine karşı katı kalpli olmaktan ve yardım edememekten dolayı içinde hissettiği sıkıntı bütün vücudunu kaplar ve daimî ıstırap içinde kalır⁹⁶.

Mehmet Sofuoğlu da hadîsi şu şekilde izah eder: “Cömert ihtiyaç içinde bunalmışlara yardıma koşmakla gönlünde bir rahatlık ve sevinç duyar. Bu iç açıklığının ve hazzın parmaklarına kadar vücudunu kapladığını nefsinde hisseder. Bir de bu cömertlik onun rûhî ve hâricî bütün ayıplarını tamamıyla örter. Cimri ise düşkünlere ve

⁹² Buhârî, **el-Edebu'l-Müfred**, Beyrut, 1986, hadîs no:299; Beyhakî, **Şuabu'l-İman**, Beyrut, 1990, VII; 429, 430.

⁹³ Ebû Dâvud, Edeb, 22.

⁹⁴ Gazâlî, III, 63.

⁹⁵ Müslim, Zekat, 23; Ayrıca bkz. Râmeurmüzî, **Kitâbu Emsâli'l-Hadîs**, İst. ts., s. 123; Beyhakî, VII, 422.

⁹⁶ Bkz. Miras, Kamil, **Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi**, Ankara, 1984, V, 193-194.

fakirlere karşı katı yürekli olmakla beraber gönlünde fitrî bir merhamet duygusu vardır. Fakat cimriliği, bu asil duyguya galebe etmektedir. O, gönlündeki bu iki zıt temayülden dolayı ıstırap içindedir. Bu ıstırap Allah'ın fitrat gereğince cimrilerde yarattığı bir iç üzüntüsü, bir gönül darlığıdır ki, hadîste ifade edildiği gibi sıkıntısı durur. Bir fakire yardım edip de bu gönül azabından kurtulmayı başaramaz.”⁹⁷. Zira sadaka veren kişide devamlı bir sevinç ve hafiflik meydana gelir, vermeyende ise dâimî bir sıkıntı olur.

Adler (v.1937) cimriliğin her insanda bulunabileceğini ifade eder ve konuyla ilgili olarak şöyle der: “Günümüz uygarlığında yaşayan herkeste cimrilik özelliğine küçük çapta da olsa rastlanacağını söyleyebiliriz. Cimri, ilgili özelliği olsa olsa saklayıp aşırılığa vardırılan bir cömertlikle kamufle edebilir. Böyle bir cömertlik de lütfen verilen bir sadakadan, cömertlik jestinden yararlanarak kişisellik duygusunu başkalarının sırtından sağlamlaştırıp yüceltme çabasından başka bir şey değildir. Yaşamın belli durumlarında baş vurulan cimrilik, hatta bazen değerli bir özellikmiş izlenimini uyandırabilir. Bir kimsenin zaman ve çalışma gücü bakımından cimriliğe kaçıp, büyük bir eser meydana getirmesini buna örnek gösterebiliriz. Günümüzde zamandan yana cimriliğe büyük değer veren bilimsel ve ahlâksal bir görüş, insanın zaman ve iş gücü bakımından “tutumlu” (ekonomik) davranmasını ister. Kuram olarak kulağa hoş gelir, bu. Ne var ki, söz konusu ilke, pratiğe dönüştürülmek istendi mi, bunun altında güçlük ve üstünlük amacından başka bir şeyin saklı yatmadığı hemen görülecektir. Kurumsal yoldan ortaya atılan bu ilke pratikte yalnızca kötüye kullanılmakta, zaman ve iş gücü bakımından eli sıkı davrananlar böyle bir tutumun yol açacağı külfeti kendilerinden uzaklaştırıp başkalarının üzerine yıkmaya çalışmaktadır. Oysa biz, topluma ne ölçüde yararlı olduğuna bakarak böyle bir görüşü değerlendirebiliriz ancak. İnsana bir makineymiş gibi davranan çağımızın teknolojik gelişimi, teknikte belli bir ölçüde gerekli sayılabilecek, ama toplumsal yaşam bakımından insanı bir çoraklığa, bir yalnızlığa sürükleyecek, haklarının kısıtlanmasına yol açacak ilkeleri onlara zorla kabul ettirmeye çalışır. Dolayısıyla biriktirmekten çok vermeyi yeğleyecek gibi davranmak daha iyi bir yoldur. Hani öyle bir ilke ki, asla çarpıtılıp, kötüye kullanılmaması gerekir, zaten kendi soydaşlarının çıkar ve kârını göz önünde tutan kimsenin, söz konusu ilkeyi kötüye kullanabileceği düşünülemez.”⁹⁸

Hayrani Altıntaş da psikolojik açıdan cimriliği şöyle anlatır: Cimrilik, muhafaza içgüdüsünün tereddidi, fesada uğraması veya bozulmasıdır. Tasarruf etme eğilimi, insanlarda bulunan tabîî (normal) bir haldir. Böylece fert, gelecekteki emniyetini temin gayesiyle hareket eder. Ama cimride böyle bir şey yoktur. Ondaki tasarruf bu gayeyi aşar. Cimrilik psişik bir dengesizliğe tekabül eder ve ekseriyetle komplekslerle alakası vardır. Bazı ruhî ve zihnî rahatsızlıklarda da bu marazî hâle rastlanır⁹⁹.

V- CİMRİLİK YAPMANIN SOSYOLOJİK BOYUTU

Cimriliğin tezahürü toplumda yaygınlaştıkça sosyo-psikolojik duruma gelir. Hadislerde cimrilik yapmanın sosyolojik açıdan bir çok olumsuz ve istenilmeyen sonuçlar doğurduğu belirtilmiştir.

Toplumda, imkânı olanlar cimrilik yaparsa ve imkânı olmayanlar da sabırsızlık gösterirse, toplumun düzeni bozulur. Toplumda her insan, yapması gerek bir imkâna

⁹⁷ Sofuoğlu, Mehmet, **Sahih-i Müslim ve Tercümesi**, İst., 1989, III, 112 (dip not); Ayrıca bkz, Münâvî, V, 506; Kandemir, III, 388-389.

⁹⁸ Adler, **İnsanı Tanıma Sanatı**, 248-251.

⁹⁹ Altıntaş, Hayranî, **“Psikoloji Sözlüğü Üzerine Deneme”**, AÜİFD., Ankara, 1989, c.31, s. 36.

sahiptir. İmkânı olanlar, sahip olduğu imkândan başkalarının da faydalanmasını sağlamalı, sosyal yardımlaşma ve dayanışma gayreti içinde olmalıdır. Aksi halde herkes sahip olduğu nimetlerde cimrilik yaparsa, toplumda çatışmalar, kan dökmelemler başlar, gerginlikler ve huzursuzluklar baş gösterir. İnsanlar, birbirlerinin mallarını haksız yere yemeyi ve canlarına kıymayı meşru görmeye başlar, toplumda zulüm artar. Bu da o toplumun yıkılışı ve helâkete sürüklenişi demektir.

A- Sefalet ve Rezaletlerin Başlaması

Bir hadîste Hz. Peygamber (s.a.v.), “... **Cimrilik (şuhh)ten sakının, zira cimrilik, sizden öncekileri birbirlerinin kanlarını dökmeye, mahremiyetlerini helal saymalarına sevk ederek onları helâk etti.**”¹⁰⁰ buyurarak cimrilik yapmanın netice verdiği sosyal boyutun vahametine dikkati çekmiştir.

Hadîste, cemiyetin huzur ve saadetini ortadan kaldıran iki ana hususa dikkat çekilmektedir. Bunlar: Haksız yere kan dökülmesi ve haramların helâl kabul edilmesidir.

Cimriliğin tezahürleri toplumsal boyut kazanınca, o toplumda can düşmanları, mal düşmanları ve namus düşmanları ortaya çıkmaktadır. Yoksul, zenginin malına ve varlığına düşman olmasıyla zenginin malını gasp eder, eğer bunu yapamazsa ya zengini öldürür ya da namusunu payimal eder. Böylece toplumda anarşi ve terör meydana çıkar¹⁰¹.

B- Akrabalık Bağlarının Kopması

Bir hadîste “... **Cimrilik (şuhh)ten sakının, çünkü cimrilik sizden önceki (ümmet)leri helâk etti. Cimrilik (şuhh) onlara akrabalık bağlarını kesmeyi emretti, onlar da akrabalık bağlarını kestiler, cimriliği (buhlu) emretti, onlar da bahîllik yaptılar, kötülük yapmayı emretti, onlar da (her türlü) kötülüğü yaptılar.**”¹⁰² buyurularak, cimrilik yapmanın aile ve akrabalık bağlarının kopmasına sebep olduğuna dikkat çekilmektedir.

Mâverdî (v.450/) de, cimriliğin sosyal münasebetler açısından verdiği olumsuz diğer bir yönüne dikkati çekerek, hakların eda edilmesine engel olduğunu, akrabalık ilişkilerinin kesilmesini ve ana-babaya isyanı netice verdiğini belirtmektedir¹⁰³.

Cimri olan bir kişi, ana-babasına yardımda bulunmaz ve ana-babaları bakılmaya muhtaç oldukları zamanda onlarla ilgilenmez, onların ziyaretine bile gitmeye ihtiyaç duymaz. Bu bakımdan ana-babaların bakılmaya muhtaç oldukları zaman onların bırakılacağı yer, huzur evleri olacaktır ya da yalnız başlarına sefalet içinde yaşamaları için terk edilecektir.

Ana-babasıyla ilgilenmeyen cimri kişi, çoğu kere diğer akrabalarıyla hiç ilgilenmez. Dolayısıyla İslam’ın emirlerinden biri sayılan ve terk edildiğinde büyük günah olarak belirtilen sıla-i rahim/akrabayı görüp gözetmek ortadan kalkmış olur veya azalır.

Aynı şekilde cimri kişilerin, komşularıyla ve diğer müslümanlarla da ilgileri az olur ya da hiç olmaz.

¹⁰⁰ Müslim, Birr, 56; Ahmed b. Hanbel, II, 160; Beyhakî, VII, 424, 425.

¹⁰¹ Bu konuda örnek için bkz. Kurtubî, IV, 186-187.

¹⁰² Ebû Dâvud, Zekat, 46; Ahmed b. Hanbel, II, 195.

¹⁰³ Mâverdî, 222; Ayrıca bkz. Seharenfûrî, VIII, 251.

C- Cimrilik Yapmanın Kurumsal Boyutu

Cimrilik yapmanın ferdî ve içtimaî boyutları olduğu gibi, kurumsal boyutu da bulunmaktadır. Kur'an'da anlatılan şu hâdise, bir şirket sahiplerinin aldıkları cimrilik kararına ve cimrilik yapmanın toplumsal boyutuna örnek verilebilir: “... O bahçe sahipleri, sabah vakti mahsullerini devşireceklerine dair yemin etmişlerdi. Bir istisna edip ‘İnşaallah’ da dememişlerdi. Onlar uykuda iken Rabbinden gelen bir âfet o bahçeyi kuşattı. Bahçe yanıp simsiyah kesiliverdi. (Bahçe sahipleri) sabahleyin birbirlerine ‘Mahsulünüzü toplayacaksanız erken davranın’ diye seslendiler. ‘Sakin yanımıza bir yoksul sokulmasın’ diyerek fışılđaşarak gittiler. Yoksullar daha gelmeden mahsullerini toplayacaklarını sanarak erkenden gittiler. Bahçenin halini gördüklerinde ‘Herhalde biz yanlış yere geldik’ dediler. Başlarına geleni anlayınca da ‘Doğrusu biz mahrum kaldık’ dediler. ... Dünya azabı işte böyledir. Ahiret azabı ise daha da büyüktür. Keşke bunu bilselerdi.”¹⁰⁴

Âyette bahçe sahipleri için “ashab” kelimesi çoğul olarak kullanılmakta ve en az üç kişiyi (kardeşi) ifade etmektedir. Bu kardeşler, cimrilik duygusu ve aşırı mal hırsı içinde, kendi aralarında toplanarak bahçelerinin mahsulünü toplarken yanlarına bir fakirin gelmemesini istemekteler ve yoksullar gelmeden sabah erkenden mahsulü toplamak üzere akşamdan anlaşırılar. Sabah erkenden bahçeye geldiklerinde İlâhî bir musibetin geldiğini gördüklerinde şaşırırlar ve yaptıkları hatayı anlarla ancak iş isten geçmiştir¹⁰⁵.

Bu âyetin; şirket, dernek, vakıf gibi, özel ve tüzel, resmî ya da gayr-i resmî kuruluşların mütevellilerinin, ihtiyaç sahiplerine vermeme kararı almalarına ya da verenlere karşı çıkma faaliyetlerine işaret ettiği kanaatini taşımaktayız.

VI- CİMRİLİK YAPMANIN DİNE ZARARI

Cimrilik yapmanın, diğere bir ifadeyle cimrilik duygusunun kötüye kullanılmasının, ferdî ve içtimaî zararlarının yanında dînî zararları da bulunmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.), “İslâm’ı cimrilığın (şuhun) mahvettiği gibi hiçbir şey mahvetmez.”¹⁰⁶ buyurmak suretiyle cimrilik yapmanın İslâm’a verdiği zararın büyüklüğüne dikkati çekmektedir.

Kişiyi cimrilik yapmaya sevk eden en büyük âmillerden biri; mâla ve makâma olan hırsıdır. Bu sebeple mala ve makama olan hırsından dolayı kişinin dîne verebileceği zararı da Hz. Peygamber (s.a.v.), diğere bir hadîsinde şöyle anlatmaktadır. “**Bir sürüye salıverilen iki aç kurdun sürüye verdiği zarar, kişinin, mal ve şeref hırsı ile dine verdiği zarardan daha fazla değildir.**”¹⁰⁷ Yani kişinin mâl ve makama olan sevgisi ve bu sevgiden dolayı bu iki şeyi elde etmek için gösterdiği hırs sebebi ile dine verdiği zarar, bir koyun sürüsüne salıverilen iki aç kurdun verdiği zarardan daha büyüktür. Burada kişinin hırsı aç kurtlara, hırsına mağlup olan kişinin zafiyeti de kurtların koyunlara olan düşkünlüğüne benzetilmiştir.

¹⁰⁴ Kalem, 68/17-33.

¹⁰⁵ Bu âyetlerin açıklaması için bkz. Elmalılı, VIII, 5278-5286.

¹⁰⁶ Ebû Ya’lâ, Muahammed b. Ali, **Müsned**, Sahab.org. Com., hadisno: 3488; İbn Hacer, **Metalib**, III, 181; Heysemî, I, 102.

¹⁰⁷ Tirmizî, Zühd, 43.

Hadîste, hırsın arslana değil de kurda benzetilmesi dikkat çekicidir. Zira arslan ihtiyacı kadar olan bir kaç koyunu parçalar. Kurt ise eğer imkân bulursa sürünün hepsini boğarak öldürür, içinden ancak bir tanesini parçalar, yer.

Mâl, şehevî duyguları tahrik eden bir çeşit güçtür. İnsanı önce mubah olan şeylere sevk ederek onlara alıştırır, sonradan bunlarla yetinemeyeceğini telkin ederek onu şüpheli şeylere sevk etmeye ve Allah'a itaat etmekten alıkoymaya başlar. Neticede insan mal elde etmek uğruna dininden ve izzetinden tavizler vererek dine zarar vermiş olur. Mevki kazanmak da böyledir. Hatta öyle kişiler vardır ki makam ve mevki için malını mülkünü harcamaktadır. Yağcılık, gösteriş ve riyakârlık gibi nice kötü davranışlarda bulunarak makam elde edeyim derken nifaka ve gizli şirke düşmektedir. Bazen de dinini ve namusunu verenler olmaktadır. Ancak malı için makam ve mevkisini veren yok gibidir.¹⁰⁸

VI- CİMRİLİK HASTALIĞININ TEDÂVİSİ

Cimrilik hastalığının tedâvîsi, ilim ve amel ile olabilir. İlim; tedavînin mânevî yönü, amel de dıştaki tezahürüdür. İlim ile; cimriliğin îmânî, ahlâkî, ictmâî ve rûhî (psikolojik) yönünü ve zararlarını ve bu zararlardan kurtulmanın yollarını öğrenmek ve öğretmekle; amel ile de öğrenilenlerin tatbiki geçirilmesi ile -yani imkân nisbetinde insanların her türlü yardımına koşmak, onların maddî ve mânevî dertleri ile ilgilenmek, yol gösterici olmak, kısaca sosyal yardımlaşma ve dayanışma içinde olmakla- mümkün olabilir¹⁰⁹.

Gazâlî (v.505/1111), cimrilik hastalığının tedâvîsinin, cimriliğin zıddı olan cömertlik yapmakla, diğer bir ifadeyle mâlî bezletmek ve infak etmekle mümkün olabileceğini söyler. Ancak malı infak ederken de haddinden fazla olursa bunun da tebzir olduğunu, dolayısıyla tebzirin de bir hastalık olduğunu bildirerek orta yol olan cömertliğin yapılmasına dikkati çeker¹¹⁰. Bu tedâvî, işin başında zor olabilir ancak zamanla cömertlik huy haline gelir¹¹¹. Mesela, Kur'ân-ı Kerîm'de; *bir köleyi hürriyetine kavuşturmanın veya aç olduğunda akrabalığı olan bir yetime veyahut toz toprak içinde kalmış bir yoksula yedirmenin, aşılması çok zor olan bir sarp yokuş olduğu anlatılmakta*¹¹² ve cömertlik yapmanın zorluğuna dikkat çekilmektedir.

Gerek âyetlere gerekse hadîslere bakıldığında cimriliğin sık sık ele alınmak ve şiddetle yerilmek suretiyle cimriliğin kötü olduğu telkini yapılarak cimrilik hastalığının tedâvîsi hedeflenmiştir. Mesela; *“Rabbimizin rahmet hazinelerine siz sahip olsaydınız, tükenir korkusuyla yine de cimrilik ederdiniz. Zaten insan pek cimridir.”*¹¹³ âyeti, cimriliğin sebeplerinden birisinin tükenme korkusu olduğunu beyan ettiği gibi, aynı zamanda da cimriliği yermiş olmaktadır. Bununla birlikte “tükenir” korkusunu engellemek ve yenmek için de bir çok çareler sunmaktadır: *“Allah için infak edildiğinde Allah'ın onun arkasından daha çok; bire yüz, bire yedi yüz ve daha fazlasıyla vereceği”*¹¹⁴ bildirilmekte ve tükenir korkusuna düşmeğe gerek olmadığına dikkat

¹⁰⁸ Bkz. Mubârekfûrî, VII, 39.

¹⁰⁹ Bkz. Çağrıçı, Mustafa, “Cimrilik”, DİA, İst., 1993, VIII, 4.

¹¹⁰ Gazâlî, III, 63.

¹¹¹ Necatî, Kur'ân ve Psikoloji, s. 189.

¹¹² Beled, 90/11-16.

¹¹³ İsrâ, 17/100.

¹¹⁴ Bakara, 2/261.

çekilmektedir. Bir Kudsî hadîste de “**Ey Âdemoğlu! İnfak et ki, Ben de sana infak edeyim.**”¹¹⁵ buyurulmaktadır.

Cimrilik hastalığının tedâvîsinin bir çok yönleri vardır. Bunlardan bazıları şunlardır.

A- Zekât Vermek

Cimriliğin en önemli sebeplerinden biri olan mâl biriktirme hırsının dengelenmesi ve mal hırsının cimrilik haline dönüşmesine mâni olmak için Kur’ân’da ve hadîslerde sık sık zekât verilmesi emredilmektedir. Bu bakımdan cimrilik hastalığının tedâvîsinin birinci derecesi, mâlî imkânları yeterli olanların zekât vermeleridir. Kur’ân-ı Kerîm’de zekâtın nefsi temizlediği bildirilerek “*Onların mallarından kendilerini tathîr ve tezkiye edeceğin bir sadaka al.*”¹¹⁶ buyurulmaktadır. Âyette geçen “tathîr/temizleme”, mâlın kirinin temizlenmesi olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla mâlın zekâtı alınınca bu kirlerden temizlenmiş olmaktadır. Tezkiye de; zekâtı almak suretiyle insanı; bencillik, açgözlülük, cimrilik, mâla düşkünlük, başkalarına karşı ilgisizlik gibi kötü hasletlerden temizlemektir. Böylece zekât; nefsi, cimrilik, tamah, bencillik, hodbinlik ve fakirlere katı davranma kirinden kurtarır, nefsin temizlenmesini sağlar¹¹⁷, müslümana diğerlerini sevmeyi öğretir, kişiyi enâniyet, hodbinlik, cimrilik ve açgözlülükten kurtarır¹¹⁸.

Zekât vermek; helâk edici cimrilik (şuhh) kirlerinden ve nefret edilen benlik duygusundan zenginlerin nefislerini temizlemeyi, bol bol hayırlı işler yapmakla ve mal sarf etmekle, başkalarına vicdanî ve tatbiki birliktelik kurmakla nefisleri tezkiye etmeyi hedeflemektedir. Yine zekât vermek; Allah’ın kendilerine bol dünyevî nimet verdiği kişilerin ellerindekine gözlerini diken ve bu nimetlerden mahrum olanların haset ateşlerini söndürmektedir. Aynı zamanda zekât vermek, insanlar arasında sevgi ve kardeşliğin yayılmasını sağlamaktadır¹¹⁹. Hz. Ali’nin dediği gibi, malının zekâtını veren nefsinin cimriliğinden korunmuş olur¹²⁰.

B- Zekâtın Dışında da Cömertlik Yapmak

Cimriliğin tedâvîsi, şer’an zengin kabul edilen kişilerin sadece zekâtlarını vermelerine münhasır değildir. Zekâtlarını verenlere cimri denmese de, zekâtlarının dışında da tasaddukta bulunmak suretiyle yardımlaşmada bulunabilirler. Nitekim bir hadîste “**Zekâtını veren, misafire ikramda bulunan ve musîbet zamanında veren cimrilikten (şuhh’tan) beridir.**”¹²¹ buyurulmuştur.

Zekât veremeyecek durumda olan insanlar da başkalarına ihsanda bulunabileceği, yardım edebileceği maddî ya da mânevî bazı imkânlarla sahiptirler.

İşte, cimriliğin tedâvîsinin diğer bir çaresi de, maddî ve mânevî imkânı ne olursa olsun, ister fakir ister zengin, ister âlim olsun ister cahil olsun, herkesin sahip olduğu maddî -mânevî imkânlarından başkalarına infak ve ikramda bulunması, faydalı olabilmesidir.

¹¹⁵ Buhârî, **Sahih**, Nafakât, 1; Tefsir, 11/2; Müslim, Zekat, 36,37; İbn Mâce, Keffâret, 15; Ahmed b. Hanbel, II, 242.

¹¹⁶ Tevbe, 9/103.

¹¹⁷ Necatî, **Kur’ân ve Psikoloji**, s. 256.

¹¹⁸ Necatî, **Kur’ân ve Psikoloji**, s. 266.

¹¹⁹ Kardâvî, Yusuf, **Fıkhu’z-Zekat**, Beyrut, 1991, II, 1121.

¹²⁰ Âlûsî, XXVIII, 54.

¹²¹ Beyhakî, VII, 427.

Hadîsler tetkik edildiğinde görülmektedir ki; Hz. Peygamber (s.a.v.) cimrilikten Allah'a sığınmış¹²², kendisinden bir şey istenildiğinde asla "yok" dememiş¹²³, verebileceği bir şeyler varsa vermiş, vereceği bir şeyi mevcut değilse o zaman da başka zaman vereceğini söyleyerek isteyen kişiyi güzellikle savmıştır. Bununla birlikte ümmetinden de vermemeyi yasaklamıştır¹²⁴.

Hz. Peygamber (s.a.v.), hayatı boyunca vermeyi ve cömertliği prensip edinen örnek bir insandır. İbn Abbas (ra.) Hz. Peygamber'in cömertlik vasfını, esen rüzgâra benzeterek şöyle anlatır: **"Rasûlüllah (s.a.v.) insanların en cömert olanı idi. En cömert olduğu zaman da Ramazanda Cebrâil ile bulunduğu vakit idi ki, Cebrâil O'nunla Ramazanda her gece buluşur ve O'nunla Kur'ân'ı müdârese ederdi. Rasûlüllah (s.a.v.) hayırda salıverilmiş (yağmur bulutları) rüzgârdan daha cömert idi."**¹²⁵. İbn Abbas'ın; Hz. Peygamber'in cömertliğini hiç bir engele rastlamayacak şekilde salıverilmiş rüzgâra benzetmesi;

1- Cömertlikte ve hayırlar dağıtmakta rüzgardan daha süratli olmasından,

2- Rüzgârın yağmurlu bulutları toplayıp ilâhî rahmeti muhtaç topraklara ulaştırmaya vasıta olmasından,

3- Kuvvetli esen rüzgârın, hafif rüzgardan daha ziyade yol alması, daha çok yerlere hayır dağıtmasından dolayıdır¹²⁶.

Hayatı boyunca cömertliği prensip edinen Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, aynı zamanda ümmetini de cömert olmaya değişik vesilelerle teşvik ettiğini görüyoruz:

Meselâ; Hz. Peygamber (s.a.v.): **"Cömert olan kişi, Allah'a yakındır. (Allah'a yakın olan da) insanlara yakındır, (insana yakın olan da) Cennete yakındır, (Cennete yakın olan da) Cehennemden uzaktır. Cimri olan kişi de, Allah'tan uzaktır, (Allah'a uzak olan da) insanlara uzaktır, (insanlara uzak olan da) Cennete uzaktır, (cennete uzak olan da) Cehenneme yakındır. Cömert olan bir cahil, cimri olan bir âbiddir Allah'a daha çok sevimlidir ."**¹²⁷ buyurarak Allah'a yakınlığın, cömertlik; Allah'tan uzaklığın da cimrilik olduğunu ifade etmiştir. Cömert, Allah rızası için malını infak edendir. Cimri ise infak etmeyendir. Dolayısıyla Allah'a yakın olan, "cömert" olarak nitelendirilmiştir ki, Allah'a yakın olan infakta bulunur. İnfakta bulunan da insanlara yakın olur. Bu vaziyetteki bir insan da Cennete yakın Cehennemden uzak olur. Cimri ise bunun tam tersidir.

Bir başka hadîste de **"Cömertlik, Cennet ağaçlarından bir ağaçtır. Dalları dünyaya sarkıtılmıştır. Kim onun dallarından birine tutunursa o dal onu Cennete götürür. Cimrilik de Cehennem ağaçlarından bir ağaçtır. Onun dalları da dünyaya sarkıtılmıştır. Kim de onun dallarından birine tutunursa o dal da o kişiyi Cehenneme götürür."**¹²⁸ buyurulmaktadır. Görüldüğü gibi, bu hadîste de cömertlik, dalları Cennetten dünyaya, cimrilik ise dalları Cehennemden dünyaya sarkıtılmış birer

¹²² Buhârî, **Sahih**, Cihad, 74.

¹²³ Buhârî, **Sahih**, Edeb, 39; Buhârî, **el-Edebu'l-Müfred**, Beyrut, 1986, h.no: 301.

¹²⁴ Buhârî, **el-Edebu'l-Müfred**, h.no: 300.

¹²⁵ Buhârî, **Sahih**, Bed'ü'l-Vahy, 3.

¹²⁶ Sofuoğlu, **Sahih-i Buhârî Terceme ve Şerhi**, I, 151.

¹²⁷ Tirmizî, **Birr**, 40; Beyhakî, VII, 428;

¹²⁸ Beyhakî, VII, 435.

ağaca benzetilmiştir. Böylece bu hadîslerle cömertliğe teşvik edilirken, cimrilikten de sakındırılmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.v.), mü'minlerin birbirlerini sevmeye, merhametli davranmada ve yardımlaşmaları hususundaki durumlarını bir bedene benzeterek şöyle buyurmaktadır: **“Mü'minin, birbirini sevmeye, merhametli davranmada ve birbirine yardımlaşmadaki durumu, bedene benzer. Bedenin her hangi bir uzvu rahatsızlandığında beden diğer uzuvları onun yardımına koşar.”**¹²⁹. Bir rivâyette **“Dikkat edin! mü'minlerin misali, ...”**¹³⁰ şeklinde çoğul olarak geçmektedir.

Bu hadîste, mü'minler; beden organlarına benzetilmiştir. Benzetme yönü ise elem, musîbet, hastalık gibi tüm acılarda ve düğün, bayram vs. gibi insanı sevindiren ve memnun eden tüm sevinç verici durumlarda beraber olmaktır. Hadîs, insanların özellikle mü'minlerin herhangi bir musîbet karşısında birbirlerine karşı takınması gereken tavrı ifade etmektedir. Nasıl ki beden organlarından biri hastalandığında, diğer organlar da onun elemi ile rahatsız olurlar ve onun imdadına koşarlarsa, bütün mü'minlerin de bir vücut gibi hareket etmeleri tavsiye edilmiştir. Yani bir fert herhangi bir musîbete veya rahatsızlığa yakalandığında diğer mü'minlerin hemen onun yardımına koşmaları ve birbirlerine şefkat ve merhametle yardım etmeleri istenmektedir.

Bilindiği üzere bir beden her organı aynı değildir, aksine organlar mahiyet ve keyfiyet bakımından birbirinden farklı olduğu gibi yaptığı işler de farklıdır. Bu farklılıklardan bir birlik meydana getirilmektedir ki, bu da bedendir. Bu birliğin devamı ancak bu organların tam olmalarıyla ve bir bedende müştereken çalışmalarıyla mümkündür. Organlar her zaman birbirlerine muhtaçtırlar. Bununla ilgili olarak İbn Miskeveyh (v.1030/1621) bu misali tüm insanlığı içine alacak şekilde genişleterek şöyle der: “... Her fert, âdetâ beden organlarından biri durumundadır ve insanın varlığını sürdürmesi, beden organlarının tam olmasına bağlıdır...”¹³¹ demek ki, büyük bir beden durumunda olan toplumdaki fertler adetâ bu bedendeki organlar gibidir. Bedenin tam sağlığı, organların tam ve sağlam olmasına, toplumun tam sağlığı da fertlerin tam ve sağlam olmasına bağlıdır.”¹³² şeklinde ifade ederek insanların birbirleriyle yardımlaşmasını da aynı misal ile şu şekilde anlatır: “... İnsanlar birbirlerine muhtaçtırlar. Her insan kendisini tamamlamak için diğer insanlara muhtaçtır. Birbiri ile yardımlaşmak zorundadırlar. Çünkü onlar bir takım eksiklerle yaratılmışlar ve bunları tamamlamaya mecburdurlar... Her birinin kendi başına maddî-mânevî mükemmelliğe ulaşmaları imkânsızdır. O halde bütün organları yararlı bir işi yapmada birleşen bir şahıs gibi, bir birine bağlı âhenkli bir toplum olmak için dağınık fertlerin birleşmelerine ve kaynaşmalarına ihtiyaç ve zaruret vardır...”¹³³.

Kur'ân-ı Kerîm'de de bu yardımlaşmaya teşvik yapılarak bunun ne şekilde olması gerektiğine de dikkat çekilmiş ve **“... İyilikte ve takvâda yardımlaşın, günah işlemek ve düşmanlıkta yardımlaşmayın...”**¹³⁴ buyurulmuştur. Âyette de görüldüğü gibi insanların birbirlerine olan menfaatlerinde insanları iyiye, hayra sevk etmede ve Allah'ın yasakladığı şeyler hususunda, yani takvada yardımlaşma; insanların şerrine ve

¹²⁹ Buhârî, **Sahih**, Edeb, 27; Müslim, **Birr**, 66.

¹³⁰ Tayâlisî, Ebû Dâvud, **Müsned**, Beyrut, ts., s. 107.

¹³¹ İbn Miskeveyh, **Ahlakî Olgunlaştırma** (Terc: A. Şener, C. Tunç, İ. Kayaoğlu) Ankara, 1983, s. 22; Keklik, Nihat, **Felsefede Metafor**, İst., 1990, s. 89.

¹³² Keklik, s. 89.

¹³³ İbn Miskeveyh, s. 122.

¹³⁴ Mâide, 5/2.

zararına olan, onları birbirlerine düşman yapan şeyler hususunda ise yardımlaşmama emredilmektedir. Diğer bir âyette de **“Ey İnsanlar! Biz sizi bir erkek ile bir dışiden yarattık. Sizi milletler ve kabileler haline koyduk ki, birbirinizi tanıyasınız. Şüphesiz, Allah katında en değerliniz, en takvalı olanınızdır. Allah bilendir, haberdârdır.”**¹³⁵ buyurulmaktadır. Buradaki “tanımak”tan maksat; birbirinizi bilip yardımlaşasınız, birbirinize düşman olmayasınız, demektir.

Hiz. Peygamber (s.a.v.), insanların yardımlaşma ve dayanışma içerisinde olmalarını isterken, kendisi de hem peygamberliğinden önce hem de peygamberliğinden sonra insanların hep yardımına koşmuştur. Hiz. Peygamber’in Peygamberlik öncesi yardımlaşmasına şu hâdiseyi örnek verebiliriz: Hiz. Peygamber’e ilk vahiy geldiğinde Hiz. Hatice (r.anha)’ye gelmiş ve **“Beni örtün, beni örtün, ben kendimden korkuyorum.”** dediğinde Hiz. Hatice (r.anha), “Asla korkma, vallahi, Allah Seni ebediyen rüsvay etmeyecektir. Çünkü Sen, akrabayı görüp gözetirsin, doğru konuşursun, işini göremeyenlerin yükünü taşırsın, fakire kazandırırısın, misafire ikram edersin, hak yolunda zuhur eden felaketler ve musibetler karşısında halka yardım edersin.”¹³⁶ şeklinde Hiz. Peygamber’i teselli etmiş, hem de bizlere Hiz. Peygamber’in nübüvvetten önceki yardımlaşma ve dayanışma hususundaki vasıflarını bildirmiştir.

Yine Hiz. Peygamber (s.a.v)’in, Muhâcirle Ensar arasında tesis ettiği kardeşlik de Onun ve ashâbının sosyal dayanışmaya verdikleri önemin en büyük örneklerinden birisini teşkil etmektedir. Şöyle ki: Mekkeli müslümanlar, Medine’ye hicret ettiklerinde bütün mal ve mülklerini Mekke’de bırakmışlar, yanlarında hiçbir şey getirememişlerdi. Dolayısıyla muhacirler Medine’de maddî bakımdan büyük bir sıkıntı içerisindeydiler. Hiz. Peygamber (s.a.v), Medineli müslümanlardan imkânları yerinde olanlarla Muhacirleri, mizaç ve karakterlerini de nazara alarak imtizaç edebilecekleri şekilde, kardeş yaptı. Medineli bir aile, Mekkelilerden bir aileyi yanına aldı, bütün mal ve mülklerinden birlikte istifade ettiler, beraber ikamet ettiler, beraber yediler, beraber çalıştılar, hatta Medinelilerden birisi vefat ettiğinde onun malına miras bile oldular¹³⁷. Medinelilerin bu yardımlarından dolayı kendilerine yardım edenler mânâsında “Ensâr” denildi. Yapılan bu dayanışma ve yardımlaşma sayesinde büyük bir içtimâî kardeşlik tesis edildi, müslümanlarda maddî ve mânevî kuvvetin oluşmasına sebep oldu. Kâmil Miras bu konuda şöyle der: “Bu içtimâî tesânüdün, teâvünün/dayanışmanın ve yardımlaşmanın, bu iyilik ve ihsanın, bu hayırhâhlığın samimiyetle devam ettiği İslâm’ın ilk döneminde pek büyük tesiri görüldü. Hiç tereddüt edilmeden denilebilir ki, çeyrek asır zarfında İslâm’ın nûrunun âlemin her tarafına intişar etmesi, İran’ın tamamen fethi, şarkî Roma İmparatorluğu’nun tehdidi hep bu dînî kardeşliğin rasâneti/sağlamlığının eseridir. Ashâb-ı Kiram bu tesanüdden/dayanışmadan ferdin ve şahsen de müstefid oluyorlardı.”¹³⁸. Ashâbın bu kardeşliği ve ortaya koydukları dayanışmaları, kendilerinden sonra kıyâmete kadar geleceklere de bir örnek olmuştur.

Hiz. Peygamber (s.a.v.); **“Dul kadınların ve bir günlük geçimi olmayan fakirler (miskinler)’in nafakalarını kazanmaya koşan kişi, Allah yolunda savaştan mücahid gibidir. Yahut gece namazlı gündüz oruçlu kimse gibidir.”**¹³⁹ buyurmuştur. Hiz.

¹³⁵ Hucurât, 48/13.

¹³⁶ Buhârî, **Sahih**, Bed’u’l-Vahy, 3; Tefsir, 96/1.

¹³⁷ Daha sonraları nazil olan Enfâl sûresinin 75. âyetiyle bu şekildeki veraset kaldırılmıştır.

¹³⁸ Geniş bilgi için bkz. Miras, VII, 75-77.

¹³⁹ Buhârî, **Sahih**, Nafakât, 1; Müslim, Zühd, 41; Tirmizî, Birr, 44; Nesâî, **Sünen**, Zekat, 78; İbn Mâce, Ticaret, 1.

Peygamber (s.a.v.), sosyal münasebetler ve sosyal yardımlaşma hususunda büyük bir noktaya dikkati çekmiştir: Muhtaçlara ve fakirlere yardım. Böyle bir yardım için çalışanın Allah yolunda savaştan mücahide ya da geceleri teheccüd namazı kılmak, gündüzleri de oruç tutmak suretiyle her gününü ibadetle geçiren kişiye benzeterek muhtaçların yardımına koşmanın ve sosyal yardımlaşma hususunda gayret göstermenin büyük sevabının olduğuna işaret etmiştir.

Bazı hadislerde vermenin üstünlük sebebi olduğu bildirilerek **“Üstteki el, alttaki elden daha hayırlıdır.”**¹⁴⁰ buyurulmuştur. Hadîste, üstteki elden, veren el; alttaki elden de alan el, murad edilmiştir. “Daha hayırlı” olmasından maksat da muhtaç olup isteyenlere yardımcı ve faydalı olma cihetiyledir. Ayrıca üstteki el, çok vereni; alttaki el de az vereni temsil ettiği şeklinde yorumlamak da mümkündür. Bu mânâda da mümkün olduğu kadar fazla vermeye ve üstün olmaya teşvik edildiği anlaşılır.

Bu hadîs ferdî, sosyal münasebetler, devletler arası ilişkiler ve her bakımdan ilerleme açısından değerlendirildiğinde, bu ilişkilerin meydana gelmesinde en önemli faktörlerden biri olan çalışmanın ve maddî imkânlarla sahip olmanın önemini vurgulamaktadır. Zira üstün olmanın yolu vermektir. Vermek de varlık sahibi olmaya bağlı bir durumdur. Varlıklı olmanın yolu da çalışmaktır. Aynı zamanda bu hadîste çalışmaya teşvik vardır.

Bu durum, ferdî açıdan böyle olduğu gibi toplum ve devletler için de geçerli bir durumdur. Çünkü ilim ve teknoloji açısından ilerlemiş devletler, geri kalmış devletlere verdikleri gerek ilmî gerek teknolojik ve gerekse mâlî ve nakdî yardımlarla üstünlüklerini devam ettirmektedirler. Bunların üstünlüğü çalışmaları, dolayısıyla verebilecek seviyeye ulaşmaları sebebiyledir. Böylece verdikleri için de üstün olmaktadır.

Ayrıca hadîs, verme ve alma işinin genelde “el” ile yapıldığına da işaret etmektedir. Genel olarak bütün ilmî ilerlemeler ve teknolojik gelişmeler “el”in eseridir. Netice itibarıyla hepsi elden geçmektedir.

Yine bazı hadislerde yardımlaşma ve dayanışmanın, ne zaman yapılması gerektiğine de dikkat çekilmektedir. Yardımlar, yapıldığı zaman itibarıyla çok büyük önem kazanmaktadır. Yani, yardımlaşma ve dayanışmayı prensip edinen insan, bunu ne zaman yapmaya başlayacaktır? Bunun en güzel vakti, fırsatların ele geçmeye başladığı ve ihtiyaç sahiplerinin muhtaç oldukları zamandır. Zamanı geçtikten sonra yapılanların, zamanında yapılanlara derece bakımından yetişmesi mümkün değildir¹⁴¹.

İmkânı yerinde olan bazı kişiler, öleceği zaman malının bir yerlere verilmesi için vasiyette bulunur. Halbuki, hayatında hiçbir malını yardımlaşmada harcamamıştır. İşte böyle bir dayanışmanın çok fazla bir değeri yoktur. Bir adamın, Hz. Peygamber (s.a.v.)’e en faziletli sadakanın ne olduğunu sorması üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.): **“Sen sağlam ve hırslı olduğunda, zenginliği umduğunda ve fakirlikten korktuğunda yaptığın tasadduktur. Tasaddukta bulunmayı, canın boğazına gelip de ‘filana şu, filana şu, şu da filanın oldu.’ diyeceğin zamana bırakma”**¹⁴² diye

¹⁴⁰ Buhârî, **Sahih**, Vesâyâ, 9; Zekat, 18; Müslim, Zekat, 94; Ebû Dâvud, Zekat, 28.

¹⁴¹ Kur’ân-ı Kerim’de “Allah yolunda niçin infak etmiyorsunuz?. Göklerin ve yerin mirası Allah’ındır. Fetihten evvel infak eden ve cihad edenler, diğerleriyle eşit değildir. Onların derecesi, sonradan infak edip cihad edenlerden daha büyüktür” (Hadîd, 57/10).

¹⁴² Buhârî, **Sahih**, Zekat, 11; Vesâyâ, 7.

cevap vermiştir. Bir hadîste de “Hangi sadaka daha üstündür?” diye sorulduğunda “**Fakirin cömertliğidir ...**”¹⁴³ diye cevap vermiştir.

Bu hadîsler, fakir kişinin cömert davranmasının, zengin kişinin cömertliğinden üstün olduğunu belirtiyor. Öyle ise tasadduk etmek için zengin olacağı zamanı beklemenin veya o işin zenginlere has bir fazilet olduğunu söylemenin yanlışlığına da dikkati çekiyor. Kişinin, sadaka hususunda her fırsatı değerlendirmesi, az da olsa tasadduk etmesi gerektiği, hatta bu azın, Allah indinde, zenginin vereceği çoktan daha kıymetli olacağı belirtilmektedir¹⁴⁴.

Kişinin başkasına ne zaman yardım etmeye başlayacağını gösteren en güzel örneklerinden birisi olarak şu hadîsi de zikredilebiliriz: “**Birinizin ipini alıp dağa giderek sırtına odun yüklenip onu satması ve ondan kazandığından hem yemesi hem de tasaddukta bulunması, insanlardan istemek (yüz suyu dökerek dilenmek)ten daha hayırlıdır.**”¹⁴⁵ buyurulmaktadır. Görüldüğü gibi, hadîste bir yandan geçimin kazanılması teşvik edilirken, bir yandan da kazanmaya başladığında tasaddukta bulunmaya yani başkalarına yardım etmeye başlanmasına da işaret edilmektedir.

Yine Hz. Peygamber (s.a.v.), ölümü anında kölesini azat eden kişiyi, karnı doyduğu veya ihtiyacı kalmadığı zaman hediye veren kişinin durumuna benzeterek şöyle buyurur: “*Kölesini, ölüm anında âzât edenin durumu, doyduğu zaman hediye veren kişinin durumu gibidir.*”¹⁴⁶ Hz. Peygamber’in bu hadîsi, ölüm anında sadece kölesini azat edenle sınırlı olmayıp, buna kıyâsen tüm hayırların yapılması için geçerli olan bir temsîl ve küllî bir düsturdur. Varlık sahibi insanların kendi ihtiyaçları kalmadıktan sonra, muhtaçları düşünmek yerine muhtaç oldukları zamanda onların ihtiyaçlarını gidermeleri en makbul yoldur. Yoksa ihtiyaç kalmadıktan sonra yapılan yardımların pek de fazla kıymeti kalmamaktadır, esas olan da insanın kendi ihtiyacı olduğunda, başka ihtiyaç sahiplerini de görebilmesidir.

Kur’ân-ı Kerîm’de de bir çok âyette, ölüm gelmeden önce yardımlaşmanın yapılması istenmekte ve şöyle buyurulmaktadır: “*Ey iman edenler! Size rızık olarak verdiğimiz şeylerden bağışta bulunun. Bunu da öyle bir günün gelmesinden önce yapın ki, o günde ne bir alım satımla, ne kimsenin dostluğuyla, ne de bir şefaitle kendinizi azaptan kurtarabilirsiniz ...*”¹⁴⁷, “*Sizden birine ölüm gelip de ‘Ey Rabbim! Ne olurdu bana biraz daha mühlet verseydin de malının sadakasını verip salihlerden olsaydım’ demeden önce, size rızık olarak verdiğimiz şeylerden bağışta bulunun.*”¹⁴⁸.

Yardım etmenin ne zaman yapılması gerektiğini anlatan Amerikalı Psikolojik Danışma Uzmanı Anthony Robbins, malının yüzde onunu yardımlara harcar ve herkese de malının yüzde onunu vermesini tavsiye ederek, sebebini de şöyle açıklar: “Bir nedeni; aldığımızı geri vermektir. Diğer nedeni de kendiniz ve diğerleri için bir değer yaratmaktır. En önemlisi dünyaya ve bilinçaltınıza, gerekenden fazlasına sahip olduğunuzu söylemektir. O eğitim için çok güçlü bir inançtır. Yeterinden fazlasına sahipsiniz demek, hem siz hem de diğerleri istediklerine sahip olabilirler demektir. Bu düşünceye sahip olursanız, bunu gerçekleştirebilirsiniz.”.

¹⁴³ Ebû Dâvud, Vitir, 12; Nesâî, Sünen, Zekat, 49.

¹⁴⁴ Canan, İbrahim, **Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi**, Ankara, 1989, X, 34.

¹⁴⁵ Buhârî, **Sahih**, Zekat, 52.

¹⁴⁶ Ebû Dâvud, Itk, 15; Tirmizî, Vesayâ, 7.

¹⁴⁷ Bakara, 2/254.

¹⁴⁸ Münafikûn, 63/10

Kazancın %10'unu vermenin gerektiğini söyleyen Robbins, bu yardımın ne zaman verilmeye başlanacağını da kesin çizgi ile belirterek şöyle der: "Ne zaman vermeye başlayacaksınız? Zengin ve ünlü olduğunuzda mı? Hayır. Bir işe başladığınız zaman vermeye başlamalısınız, onunla yatırım yapmalısınız. Çünkü verdiğiniz, sizin tohumunuzdur. Onu yememelisiniz, onunla yatırım yapmalısınız ve en iyi yatırım şekli de başkaları için değer yaratması amacıyla vermektir. Bunun bir yolunu bulmakta güçlük çekmeyeceksiniz. Gerekenler çevrenizde vardır. Böyle yapmanın en değerli yönlerinden birisi de bu eylemin kendinize ilişkin hislerinizi değiştirmesidir. İhtiyacı olanları bulmak ve onların ihtiyaçlarını karşılamak kim olduğunuza ilişkin hislerinizi değiştirmektedir. Bu tür hisler ya da durumlar, sizin daha saygın tutumla yaşamanızı sağlayacaktır."¹⁴⁹

C- Borç Vermek (Karz-ı Hasen)

Alış verişin dışında her hangi bir karşılık beklemeden borç verilmesine İslâmî bir terim olarak karz-ı Hasen/güzel borç denmektedir. Esas itibariyle karz-ı hasen, Allah rızası için yapılan yardımlara denilmektedir. Ancak insanların birbirlerine karşılık beklemeksizin borç vermelerine de bu isim kullanılmaktadır. Bu bakımdan borç vermek de bir çeşit yardımlaşmadır. İslâm dîni, imkânı olanların alış verişin dışında, ihtiyacı olanlara borç vermelerine ya da verilen borcun geri alınmasında kolaylık göstermelerine büyük önem vermiştir. Bu sebeple imkanı olan bir kişinin, ihtiyaç sahibine karşılık beklemeksizin borç vermesi, cimrilik duygusunu frenlemektedir.

Rasûlüllah (s.a.v.) "**Kim bir borçluya mühlet verirse, (mühlet verdiği) her bir gün için sadaka sevabı kazanır. Kim de borcunun vadesi geldikten sonra tehir ederse, ertelediği müddetçe her geçen gün alacağı kadar sadaka yazılır**"¹⁵⁰ buyurmuştur.

Bir başka hadîste de "**Bir müslümana bir şeyi iki kere borç veren hiç bir müslüman yoktur ki, onun bu davranışı, o şeyi bir kere sadaka vermiş gibi sadaka sevabı kazandırmış olmasın**"¹⁵¹ buyurulmuştur. Görüldüğü gibi bu hadîslerde, borçluyu gözetmenin ve gerektiğinde ona ikinci defa mühlet vermenin sadaka sevabı kazandıracığı haber verilmekte ve borç vermeye teşvik edilmektedir. Ancak borçlunun böyle bir niyeti su-i istimal etmemesi gerekir.

Günümüzde insanlarda güven duygusunun zayıflaması ya da yok olması sebebiyle verenlerin verdiklerini zamanında alamamaları, ya da alanların ödeme gününde geri ödememeleri, imkânı olup da verecek olanları güvensizliğe itmektir. Bunun neticesi olarak da borç vermek yerine paralarını ya yastık altı yapmaktalar ya da bankalara yatırmaktadırlar. Ne acı bir durumdur ki, mü'minler birbirlerine güvenememekte, bankaya güvenmektedir. Bu bakımdan da insanların borç verme şeklindeki yardımlaşmaları ortandan kalkmış denecek kadar azalmış ve karz-ı hasen mefhumu nerede ise unutulmaktadır.

Ferdin ferde borç verebileceği gibi, ferdin kurumlara, devletin ve kurumların da fertlere, müteşebbislere ya da iktisadî riske maruz kalmış kişilere faizsiz olarak borç verebilir¹⁵².

¹⁴⁹ Robbins, Anthony, **Kişisel Başarıda Zirveye Ulaşmanın Yolu Sınırsız Güç** (Çev: Mehmet Değirmenci), İst., 1993, s. 385.

¹⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, V, 351; Hâkim, II, 34.

¹⁵¹ İbn Mâce, Sadakat, 19.

¹⁵² Beşer, Faruk, **İslâm'da Sosyal Güvenlik**, Ankara, 1987, s. 41.

D- Hediyeleşmek

Cimrilik hastalığını yok eden âmillerden birisi de hediyeleşmektir. İslâm'ın, yardımlaşma hususunda en çok önem verdiği şeylerden birinin de karşılıklı hediyeleşme olduğu dikkati çekmektedir. Bu bakımdan Hz. Peygamber (s.a.v.), hediyeleşmeye büyük değer vermiş ve bizâtihi hediye alıp, hediye verdiği gibi ümmetinin de hediyeleşmesini teşvik etmiştir. Hediyeleşmenin, insanların birbirlerini sevmelerinde, içlerindeki kinin yok olmasında büyük tesirinin olduğu beyan edilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **“Hediyeleşin ki, birbirinizi seversiniz ve aranızdaki düşmanlık gitsin.”**¹⁵³, **“Hediyeleşin, zira hediyeleşme insanın içindeki kini (gayzı, öfkeyi) giderir. Bir komşu kadın, komşu kadının gönderdiği koyun paçasının bir parçası da olsa asla onu küçük görmesin.”**¹⁵⁴.

Böylece Hz. Peygamber (s.a.v.), hediyeleşme hususunda takdim edilen hediyelerin basit ya da küçük şeyler de olsa onların küçük görülmemesini tavsiye ederek hediyeleşmeye teşvik etmektedir. Hediyeleşmek, insanların içindeki kini, hasedi, düşmanlığı gidermeye vesile olduğu gibi, insanların birbirleriyle yardımlaşmalarına, birbirlerine muhabbet etmelerine ve feragat duygularının perçinlenmesine de vesile olmaktadır¹⁵⁵. Hadisteki “hediyeleşin” ifadesi, hediyeleşmenin tek taraflı değil, iki taraflı olmasını tavsiye ediyor ki, hediye alanın da kendine verenlere veya başkalarına hediye vererek, muhabbetin karşılıklı olmasına işaret edilmektedir.

E- Cimrilik Yapmanın Dünyevî Olumsuz Yönlerini Düşünmek

Yukarıda da bahsedildiği gibi, cimrilik yapmanın psikolojik, sosyolojik ve dînî boyutlardaki olumsuz yönleri düşünüldüğünde, bir çok olumsuz yönlerinin bulunduğunu söylemek zor değildir. Bu cümleden olarak; cimrilik yapmak, belâ ve musibetin gelmesine sebep olmakta, insanı yalnızlığa itmekte, dostsuz bırakmakta, toplum tarafından sevilmeyen, nefret edilen ve istenmeyen bir kişi yapmakta, cimrilik toplumda yaygınlaştığında da insanları sefalet ve sefahate sürüklemekte, yolsuzluğun artmasına yol açmakta, hasetçiliğe sevk etmektedir.

Yine cimrilik yapmak, yapanın aleyhine bir durumdur. Kur'ân-ı Kerîm'de cimriliğin, diğer bir ifadeyle başkalarına yardımda bulunmamanın, kişinin lehine değil, aleyhine bir durum olduğu bildirilir ve şöyle buyrulur: *“İşte siz o kimselersiniz ki, (size verilenlerin bir kısmını Allah yolunda sarf etmeye çağırılıyorsunuz. Fakat içinizden bazıları cimrilik ediyor. Halbuki, kim cimrilik ederse, o takdirde ancak kendi nefesine karşı cimrilik etmiş olur. Çünkü Allah (sonsuz) zengin, siz ise (sonsuz) fakirsiniz. ...”*¹⁵⁶

Bir başka âyette de *“Allah'ın, kendilerine ihsanından verdiği şeylerde cimrilik edenler, onu kendileri için sakın bir hayır sanmasınlar. Bilakis o, onlar için bir şerdir. O cimrilik ettikleri şeyler, kıyamet günü boyunlarına dolacaktır.”*¹⁵⁷ buyrulmaktadır.

İnsanın sahip olduğu mal mülk namına ne varsa hepsi Allah'ındır ve O'nun bahsettiği nimetleridir. Bu nimetlerin şükrünü eda etmek de, onların Allah'ın birer ihsanı olduğunu düşünmekle ve ihtiyaç sahiplerinin hakkı olan zekât ve sadakaları vermekle, diğer bir ifade ile yardımlaşmayla mümkün olur. Şükrü eda edilmeyen, diğer

¹⁵³ Mâlik b. Enes, **el-Muvattâ'**, İst., 1992, Hüsnü'l-Huluk, 16.

¹⁵⁴ Tirmizî, Velâ, 6; Ahmed b. Hanbel, II, 405.

¹⁵⁵ Geniş bilgi için bkz. Beşer, s. 37-38.

¹⁵⁶ Muhammed, 47/38.

¹⁵⁷ Âl-i İmrân, 3/180.

bir ifadeyle zekâtı ve sadakası verilmeyen mallar, âhirette sahibi için birer cezâ âleti olarak sahiplerine geri döndürüleceği bazı hadîslerde şöyle belirtilmektedir. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurur: “**Sahibi, kendisindeki zekât hakkını vermediği zaman deve, kıyamet günü en kuvvetli haliyle sahibinin üzerine gelir ve onu tabanlarıyla çiğner, koyunda kendisindeki zekât hakkını vermediği zaman en kuvvetli ve besili haliyle sahibi üzerine gelir ve tırnaklarıyla onu çiğner, boynuzlarıyla da onu süser.**”¹⁵⁸ Hz. Peygamber (s.a.v.) devamla şöyle buyurur: “**Bu hayvanların haklarından birisi de su başlarında sütlerinin sağılması (ve bu süttten orada bulunan fakirlere sadaka olarak verilmesi)dır.**”¹⁵⁹

Yine Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “**Sakin sizden hiçbiriniz, kıyamet günü zekâtını vermediği davarını omuzunda bağırır halde taşıyıp gelmesin ve (yardım isteyerek) “Ey Muhammed!” demesin. O zaman ben ona: ben senin için hiçbir şey yapmaya malik değilim, ben İlahi emirleri sana tebliğ etmişim, derim. Yine sizden hiç biriniz zekâtını vermediği devesini böğürür halde omuzu üzerinde taşıyarak gelmesin ve (yardım isteyerek) “Ey Muhammed!” demesin. O zaman ben ona: ben senin lehine (şu anda) hiçbir şey yapmaya malik olamam, ben İlahî emirleri sana tebliğ etmişim, derim.**”¹⁶⁰ Hadîs, aynı zamanda davar, sığır ve deveden zekât verilmesinin vacib olduğunu da belirtmektedir. Bu mallar, o zaman için geçerli olan mallar olmakla birlikte, bunların çoğu günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Ancak bir çok yerlerde bu malların yerine geçen, her yörenin geçerli metayı ne ise, o malların da zekât ve sadakasının verilmesinin gerekli olduğuna delil teşkil etmektedir. Özellikle, “*Bu hayvanların haklarından birisi de su başlarında sütlerinin sağılması (ve bu süttten orada bulunan fakirlere sadaka olarak verilmesi)dır.*” ifadesinin ifade ettiği mânâ ki, bu mânâ “*Çardaklı çardaksız bağları inşa eden Allah’tır. Tatları çeşit çeşit olan ekin ve hurmaları, zeytin ve narı bir birine benzer ve benzemez şekilde yaratan Odur. Ürün verdiği zaman meyvesinden yiyin, hasat edildiği gün de hakkını verin, israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.*”¹⁶¹ âyetindeki “hasat günü de hakkının verilmesi”ni beyan etmektedir. Bazı âlimler bu hadîs ve âyetten, malın zekâtı dışında, fakirlere, yolda kalmışlara ve Allah yolunda olanlara vs. ahlâken ve mendûben verilmesi gereken hakkın baki olduğuna delil getirmişlerdir¹⁶².

Böylece şükürü eda edilmeyen malların günahının hangi mal ise o mal cinsinden olarak daha güçlü ve daha semiz bir şekilde suret giydirilerek, âhirette sahibine azap aleti olarak geri döndürüleceği tasvir edilmektedir. Bu da cimrilik hesabına verilmeyen malların insanın lehine değil aleyhine olduğunun en bariz misalleridir.

Cimrilik yapana, Allah az verir. Rasûlullah (s.a.v.), yardımlaşma hususunda sıkı davranılmamasını tavsiye ederek Ebu Bekir’in kızı Esmâ’ya “**Kesenin ağzını sıkma, Allah da sana sıkarak verir.**”¹⁶³ buyurmuştur. Bir rivâyette de “**İnfak et, sayıp durma, Allah da sana karşı nimetini sayıp esirger. Paramı çömlekte saklama, Allah da senden saklar.**”¹⁶⁴ buyurulmuştur. Bir hadîs-i kudsîde de Cenab-ı Hak; “**Ey**

¹⁵⁸- Buhârî, Zekat,3; Nesâî, Sünen, Zekat, 7.

¹⁵⁹- Nesâî, Sünen, Zekat, 7.

¹⁶⁰ Buhârî, Sahih, Zekat, 3.

¹⁶¹ En'am, 6/141.

¹⁶² Bkz. Aynî, VIII, 251.

¹⁶³ Buhârî, Sahih, Zekat, 21; Ebu Davud, Zekat, 46; Tirmizî, Birr, 40; Nesâî, Sünen, Zekat, 62.

¹⁶⁴ Buhârî, Sahih, Zekat, 21; Müslim, Zekat, 88.

âdemoğlu! (Benim için) infak et ki, ben de sana vereyim.”¹⁶⁵ buyurmuştur. Kur’ân-ı Kerîm’de de “*Ne sarf ederseniz, Allah onun yerine (yenisini) verir.*”¹⁶⁶ buyurulmaktadır.

Paranın ister kesede ister kasada, isterse yastık altında her nerede olursa olsun, her insanın bir saklama şekli olabilir. Hadîste belirtilen kese ve çömlek ifadesi, her türlü saklama şeklini ifade etmektedir. Burada esas olan paranın saklandığı yer değil, saklanan paranın infak edilmesinde, kendisine terettüp eden maddî ve mânevî ikram ve ihsanda bulunmasında, sosyal yardımlaşma ve dayanışmada sıkı davranılmamasına dikkat çekilmektedir. Burada cimrilik yapılmaması istenirken şu hususu da unutmamak gerekir. Cömertlik yapılırken, gücün yettiği nisbette, imkânların elverdiği ölçüde yapılması da önemli bir husustur. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.), “**Gücünün yettiği kadar sadaka ver.**”¹⁶⁷ buyurmuştur. Kur’an’da da “*Akrabaya, yoksula, yolda kalmışa da hakkını ver, fakat aşırı giderek saçıp savurma. Çünkü saçıp savuranlar, şeytanların kardeşleridirler.*”¹⁶⁸ buyurulmaktadır. Böylece infak etme hususunda yapılacak sıklığın mukabilinde Allah’ın da o kişiye az vereceğini bildirmiştir.

Yine bazı hadîslerde, Allah için infakta bulunan kişiye Allah’ın vermesi, infak etmeyen kişi için de vermemesi için dua ettikleri bildirilerek şöyle buyrulur: “**Allah’ın her günü için iki melek iner. Bunlardan biri; ‘Allah’ım! Malını verene yenisini ver.’ diye dua eder. Diğeri de ‘Allah’ım! Cimrilik edenin malını yok et.’ diye beddua eder.**”¹⁶⁹

Allah yolunda infak etmek istenirken kişinin, malının hepsini veya çoğunu vermesi istenmiyor. Bilakis gücünün yettiği kadar, malından birazını vermesi isteniyor. Kur’an-ı Kerîm’de şöyle buyrulur: “*Allah sizden (bütün) mallarınızı istemiyor, Eğer sizden onların hepsini isteseydi de sizi zorlasaydı, cimrilik ederdiniz ve sizin kinlerinizi ortaya çıkarırdı.*”¹⁷⁰

Bu konudaki âyet ve hadîslerden anlaşıldığına göre, cimrilik yapmaksızın malını Allah rızası için harcayan kişiye, harcadığının yerine Allah’ın yenisini hatta daha çok vereceği, dünyada daha mutlu olacağı, âhirette de saadete erişeceği anlaşılmaktadır. Çünkü başka hadîslerde Allah için verenin hem maddî hastalıktan kurtulduğu hem de dünyevî zenginliğe kavuştuğu anlatılmaktadır¹⁷¹.

F- Cimrilik Yapmanın Uhrevî Neticelerini Düşünmek

Gerek âyetlerde gerekse hadîslerde cimrilik yapmanın uhrevî neticeleri anlatılarak cimriliğin tedâvîsi amaçlanmıştır. Cimriliğin tedâvîsinin uhrevî neticesini iki kategoride ele alabiliriz:

1- Cimrilik Cehenneme Girme Sebeplerinden Biridir

Hz. Peygamber (s.a.v.), bir hadîsinde cehennem ehlini haber verirken, bunların “**Kaba, cimri ve kibirli kimseler**”¹⁷² olduğunu bildirmiştir. Diğer bir hadîste de

¹⁶⁵ Buhârî, **Sahih**, Nafakât, 1; Müslim, Zekat, 36,37.

¹⁶⁶ Sebe’, 34/39.

¹⁶⁷ Buhârî, **Sahih**, Zekat, 21; Müslim, Zekat, 89.

¹⁶⁸ İsrâ, 17/26-27.

¹⁶⁹ Buhârî, **Sahih**, Zekat, 27; Müslim, Zekat, 57; Ayrıca bkz, Ahmed b. Hanbel, V, 197.

¹⁷⁰ Muhammed, 47/36-37.

¹⁷¹ Bkz. Buhârî, **Sahih**, Enbiya, 51; Müslim, Zühd, 10.

¹⁷² Buhârî, **Sahih**, Tefsir, 68/1; Edeb, 16; Müslim, Cennet, 46; Tirmizî, Cehennem, 13.

“Cennete, ne zengin cimri, ne de kaba merhametsiz kişi girer.”¹⁷³ buyurarak, imkânı yerinde olup da cimrilik yapan kişinin Cennete giremeyeceğini bildirmiştir.

Kur’an-ı Kerîmde de cimrilik yapanın zorluklara düşürüleceği bildirilerek “Cimrilik eden ve müstağnî davranan ve o güzel olanı yalanlayanı en zor olana muvaffak kılacağız.”¹⁷⁴ buyurulmaktadır. Âyette cimrilik edip yoksulları düşünmeyen, malına güvenip böbürlenene, en güzel söz olan Kur’ân’ı ve iyilere ahirette cennet verileceğini yalanlayan kişiyi, Allah’ın çetin zorluğa sokacağı bildirilmektedir. Buradaki zorluk hem dünyada dîni yaşama hususunda hem de malına güvenerek cimrilik yapanın zor durumlarda kalacağı, ahirette de cehenneme girmek gibi zor durumlara maruz kalacağı anlatılmaktadır. Bundan önceki âyetlerde ise cömertlik yapıp Allah yolunda malını harcayan, her türlü günahlardan korunan (takva dairesinde yaşayan), Peygamberin tebliğ ettiği en güzel Kur’ân’ı tasdik eden kişiyi ise Allah’ın kolaylığa sokacağı, dünya âhiret işlerini kolaylaştıracağı bildirilmektedir¹⁷⁵. Böylece kolaylığı ya da zorluğu tercih etmek ise insanın iradesine bağlıdır. İstedğini seçmekte serbesttir. Ancak neticeye katlanacak olan kendisidir.

Bir âyette de “...Altını gümüşü biriktirip de onu Allah yolunda sarfetmeyenleri elim bir azab ile müjdele, o gün ki, bunların üzeri Cehennem ateşinde kızdırılacak da kendilerinin alınları, yanları, sırtları bunlarla dağlanacak, işte bu sizin kendiniz için sakladıklarınızı tadın, denilecek.”¹⁷⁶ buyurularak zekâtı verilmeyen malların âhirette sahibine ceza aleti olacağı anlatılmaktadır.

2- Cimrilik Yapmamak Cehennemden Kurtulmanın Sebeplerinden Biridir

Kur’ân-ı Kerîm’de nefsinin cimriliğini yenenlerin kurtuluşa erenler olduğu bildirilerek şöyle buyurulmaktadır: “Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar, kurtuluş (felah)a erenlerin tâ kendileridir.”¹⁷⁷. Böyle cimrilikten korunmaların kurtulacağı müjdesi verilirken, cimrilikten nefislerini koruyarak cömertlik yapanlardan da bir fazilet örneği takdim edilir: “Daha önce Medine’yi yurt edinmiş, gönüllerinde imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelen (muhacir)leri severler ve onlara verilenler karşısında içlerinde bir kaygı duymazlar. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.”¹⁷⁸. Böylece Medine’li müslümanlar (Ensar)ın muhacirlere yaptıkları yardım ve sergiledikleri cömertlik vesilesiyle onlar methedilmiş ve bütün insanlığa özellikle de ehl-i imana bir örnek olarak takdim edilmiştir. Burada bir nokta daha vardır ki, o da yaptıkları yardımlar karşısında içlerinde hiçbir kaygı duymamaları, yaptıklarını da sadece Allah rızası için yapmalarındadır. Bu da onların dünya âhiret saadet ve kurtuluşlarına vesile olmaktadır.

Halbuki, inkârcıların yaptıkları yardımlar, Allah rızası için içten gelerek olmadığı gibi, onların yaptıkları yardımdan gayeleri de insanları Allah yolundan alıkoymaktır. Bu sebeple de inkârcılar hem dünyada hem de ahirette hüsrana uğramaktadırlar¹⁷⁹.

G- Cimrilik Yapmanın Yerildiğini Bilmek

¹⁷³ Ebû Dâvud, Edeb, 8.

¹⁷⁴ Leyl, 92/8-10.

¹⁷⁵ Leyl, 92/5-7.

¹⁷⁶ Tevbe, 9/35-36.

¹⁷⁷ Teğâbün, 64/16.

¹⁷⁸ Haşr, 59/9.

¹⁷⁹ Bkz. Enfal, 8/36.

Âyetlerde ve hadîslerde cimrilik yapmanın yerildiği, hoş karşılanmadığı görülmektedir. Meselâ, **“Bir kişinin kalbinde cimrilik (şuhh) ile imanın bir arada bulanamayacağı”**¹⁸⁰ ifade edilmektedir. Bir rivâyette de **“İki haslet vardır ki, bir mü’minde ikisi birlikte toplanmaz: Cimrilik ve kötü ahlâk.”**¹⁸¹ buyurulmaktadır.

Bir başka hadîste de cennete giremeyecek gruplar sayılırken bunlardan birinin de cimri kişilerin olduğu ifade edilmektedir¹⁸². Yine bir hadîste cimrilik yapmak (şuhh), insanı helâk eden en büyük yedi günahın birisi olarak zikredilmektedir¹⁸³.

Kur’ân-ı Kerîm’de de Allah’ın ihsan ettiği şeylerde cimrilik edenler hem yerilmiş, hem de cimrilik edip biriktirdikleri şeylerin kendilerine hayır değil şer getireceği bildirilerek şöyle buyurulmuştur: *“Allah’ın kendilerine fazlından verdiği şeylerde cimrilik edenler, onu kendileri için sakın bir hayır sanmasınlar. Bil’akis o, onlar için bir şerdir. O cimrilik ettikleri şeyler, kıyamet günü boyunlarına dolacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah’ındır. ...”*¹⁸⁴. Bir âyette de *“Gördün mü? ... az bir şey verip gerisini sımsıkı tutanı.”*¹⁸⁵ buyurulmaktadır.

H- Cimrilik Duygusunu Olumlu Yöne Çevirmek

İnsan, yaratılışı itibariye mâla düşkün ve mâl biriktirmeyi seven bir karakter üzerine yaratılmıştır. Ancak insanın dünyaya gelişi ve dünyadan gidişi, mâruz kaldığı bir çok musîbetler neticesinde biriktirdiği ve “benim malım” dediği şeylerin elinde baki kalmaması bu arzusunu tatmin etmemektedir. O zaman böyle bir duygunun insana verilmesinin abes olup olmadığı sorusu insanın aklına gelmektedir. Allah, Kur’ân’da *“Sizi boşuna yarattığımızı ve gerçekten siz Bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?”*¹⁸⁶ buyurarak insanı abes yaratmadığını bildirdiğine göre, insanda bulunan bu duygunun da abes olmadığı gayet açıktır. O zaman bu duygunun hikmeti ne olabilir, diye düşünüldüğünde yine bu sorunun cevabını âyetler ve hadîsler vermektedir. O da şudur: İnsanın elindeki ve sahip olmaya çalıştığı her şey, hatta kendisi bile fenaya maruz kalmakta ve bu dünyadan gitmektedir. O zaman o fânî malları bakileştirmek ancak ebedî olan Allah’ın yolunda sarf edilmesi ile mümkündür.

Hz. Peygamber (s.a.v.); **“Ademoğlu, malım, malım, der. Acaba, ey Âdemoğlu! Malından yiyip tükettiğinden veya giyip eskittiğinden, ya da tasaddukta bulunup (âhiret için) biriktirdiğin şeylerden başka sana fayda var mı?”** buyurmuştur¹⁸⁷. Bir rivâyette de **“Kul, malım, malım, der. Halbuki malından ona yalnız üç şey vardır: yiyip bitirdiği, giyip eskittiği, verip biriktirdiği. Bundan gayrisına gelince; kendisi gider, malını insanlara terk eder.”**¹⁸⁸ buyurulmuştur.

Hadîslerde görüldüğü gibi, insanın “malım” dediği şey, esas itibariyle kendisi ile âhirete giden ve Allah için tasaddukta bulunduğu malıdır. İşte esas olarak biriktirdiği mal da budur. Dünyada insanlara bıraktığı şeyler hakikatte onun malı değildir. Böylece hadîste malı biriktirmenin gayesi ve hedefi gösterilerek, âdetâ “Eğer mal biriktirmeyi

¹⁸⁰ Beyhakî, VII, 423.

¹⁸¹ Tirmizî, Birr, 41.

¹⁸² Tirmizî, Birr, 41.

¹⁸³ Nesâî, Sünen, Vesâyâ, 12.

¹⁸⁴ Âl-i İmran, 3/180.

¹⁸⁵ Necd, 53/33-34.

¹⁸⁶ Mü’minûn, 23/115.

¹⁸⁷ Müslim, Zühd, 3.

¹⁸⁸ Müslim, Zühd, 4.

çok seviyorsan, onu Allah yolunda sarf et ki, o senin malın olsun ve bakileşsin, zira Bâkî olan Allah yolunda sarf edilen her şey bekaya mazhar olur, bakileşir” denmektedir.

Kur’ân-ı Kerîm’de de dünyada iken ve elde fırsat varken Allah yolunda harcamaya teşvik edilmekte ve “*Ey iman edenler! Mallarınız ve evlatlarınız, sizi Allah’ı zikretmekten alıkoymasın, kim bunu yaparsa, işte onlar ziyana uğrayanların tâ kendileridir. Birinize ölüm gelip de ‘Rabbim! Benim ecelimi yakın bir zamana kadar erteleyesdin de sadaka verip salih kimselerden olsaydım’ demesinden önce, sizi rızıklandırdığımız şeylerden Allah yolunda sarf edin.*”¹⁸⁹ buyurulmaktadır.

Böylece, cimrilik hastalığının tedâvîsi, cimriliğin tersi olan cömertlikle ve cimrilik duygusunun mecrasını olumsuz yönden olumu yöne çevirmekle mümkün olabilir.

İ- Cimrilik Yapmanın Daha Çok İnkarcıların Özelliği Olduğunu Bilmek

Her insanda cimrilik duygusu olması hasebiyle elbette mü’min kişide de cimrilik olur. Ancak cimriliğin fiiliyata dökülmesinin ve aşırı derecede tezahürü (şuhh)nün daha ziyade münafıklarda ve inkârcılarda olan bir özellik olduğu âyetlerden anlaşılmaktadır. İnkarcılar, genellikle yardımdan kaçındıkları gibi yaptıkları harcamalarda da ya dünyevî menfaatleri için ya da insanları Allah yolundan çevirmek gayesiyle infakta bulunurlar ki, bunlar maksatlarının aksine kâr yerine zarar ederler. “*Şüphesiz ki, inkâr edenler mallarını insanları Allah yolundan men etmek için harcarlar. Onlar daha da harcayacaklar, sonra da mağlup olacaklardır. Nihayet inkâr edenler, Cehenneme sevk edilerek orada toplanacaklardır.*”¹⁹⁰ buyurularak inkârcıların harcamalarının arka planında insanları Allah yolundan alıkoymak, saptırmak olduğu gerçeğine işaret edilmektedir. Neticede böyle yapanlar, âhirette bunun karşılığını bulamayacaklardır. Yaptıklarının karşılığını sadece dünyevî şan ve şöret ya da kısa vadedeki az kârlarla kendilerini avutmuş olmakla almaktadırlar, fakat esas olarak ziyandadırlar.

Böylece inkârcıların, yaptıkları yardımlarda samimi olmadıkları, onların emellerinin başka şeyler olduğu gerçeği anlatılmaktadır. Onun için bir mü’minde böyle yanlış bir düşüncenin olmamasının gerektiği düşünülmelidir. Bu bakımdan cömertlik yaparken samimi olmalı ve hem dünyevî hem de uhrevî olarak mükafatlandırılacağını düşünerek yaptığı harcamalarda sadece Allah’ın rızasını esas maksat yapmalıdır.

Yine cimriliğin münafıklarda inananlara karşı aşırı derecede ve daha bariz şekilde görüldüğünü şu âyet beyan etmektedir: “*Size karşı aşırı cimri olarak (eşihhaten) gelirler. Fakat korkulu bir hâl geldiğinde, onları, üzerlerine ölüm baygınlığı çökmüş kimse gibi gözleri dönerek sana baktıklarını görürsün. Korku hâli geçtiği zaman ise mala/ganimete karşı pek hırslı olarak keskin dilleriyle sizi incitirler. İşte onlar gerçekte iman etmemişlerdir, bunun üzerine Allah onların amellerini boşa çıkarmıştır. ...*”¹⁹¹. Bu durum Hz. Peygamber döneminde olduğu gibi tarih boyunca da hep ola gelmiştir. Darlık zamanlarında ve yardım denince ortalıkta görünmeyen kişiler, rahatlık dönemlerinde ortaya çıkmışlardır. Kendileri her hangi bir yardımda bulunmazlarken, inanan kişilerin yaptıkları yardımlara da, bir takım isimler takarak, karşı çıkmışlardır. Kısaca kendi menfaatleri olduğunda meydana olmuşlar, başkalarını görüp gözetmeye gelince ise cimri kesilivermişlerdir.

Sonuç

¹⁸⁹ Münafikûn, 63/9-10.

¹⁹⁰ Enfal, 8/36.

¹⁹¹ Ahzab, 33/19.

Cimrilik duygusu, yaratılıştan her insan da var olan psikolojik bir duygudur. Bu duygu, eğer kötü yönde, diğer bir ifadeyle sadece dünyevî gaye ile mâl biriktirme ve başkalarına yardım etmeme şeklinde kullanılırsa olumsuz bir duygu hâline gelir; ferde, cemiyete ve dîne zararlı bir hâl alır, sahibini hem Yaratıcı, hem de toplum tarafından istenmeyen, sevilmeyen, saygınlığını kaybetmiş bir kişi yapar.

Cimrilik hastalığı, ilim ve amel ile, maddî ve mânevî cömertlik yapmakla tedâvî edilebilir. Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a.v.), gerek getirdiği ilâhî mesaj Kur'ân'la gerekse fiiliyle ve sözleriyle, cimrilik hastalığının tedâvîsi için insanları bilgilendirmiş, her zaman ve her zeminde sosyal yardımlaşmaya ve dayanışmaya teşvik etmiştir. Böylece cimriliğin dengede tutulması için Allah'ın ihsan ettiği nimetlerden başta zekât olmak üzere, ifrat ve tefrite kaçmadan orta bir yol ile, her türlü yardımda bulunmayı yeğlemiştir.

Cömertlik, izafî bir durumdur. Her insanın maddî ve mânevî durumuna, ihsan edilen nimetin çeşidine ve miktarına göre değişkendir. Bu bakımdan gerek Allah hakkını, gerekse kul hakkını gözeterek her insanın kendisi ve başkaları için yaptıkları yardımların her türlü, cömertlik kategorisi içinde değerlendirilebilir.

Cimrilik hastalığının tedâvisi için yapılan cömertliğin bir çok boyutu vardır. Bazı kişiler, mâlî ile, bazıları ilmi ile, bazıları kuvveti ile cömertlik yapabilirken bazıları da hepsiyle ya da bir kaç ile cömertlik yapabilir. Böylece hangi mertebede olursa olsun her insanın yapabileceği cömertlik vardır.

Mâl biriktirme sevdası, diğer bir ifade ile cimrilik duygusu şayet âhireti kazanma noktasında ve bu gaye ile âhiret için yatırım yapmaya matuf kullanılırsa gayet faydalı bir duygu olur. Bu bakımdan nefsinin cimriliğinden kurtulanların kurtuluşa ereceği, hem dünyevî huzuru hem de uhrevî huzuru ve saadeti elde edeceği Kur'ân ve hadîslerde açıkça bildirilmektedir.

Bu bakımdan Hz. Peygamber (s.a.v.), eğitimle ve telkin metoduyla insanda bulunan cimrilik duygusunun iyi yöne yönlendirilmesi ve yaratılış gayesi doğrultusunda kullanılması için her türlü çabayı göstermiş, günümüzdeki psikoloji ilminin ifadesiyle psikoterapi icra etmiştir.

BİBLİYGRAFYA

- Abdulbâkî, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerîm*, İst., 1987.
- Aclûnî, İsmail b. Muhammed (v.1162/1749), *Keşfu'l-Hafâ ve Müzîli'l-İlbâs ammâ İštehera mine'l-Ehâdis alâ Elsineti'n-Nâs*, (I-II), Beyrut, 1988.
- Adler, Alfred (v.1937), *İnsanı Tanıma Sanatı* (Çev. Kamuran Şipal), İst., 1998.
- Ahmed b. Hanbel, *Müsned* (I-VI), İst. 1992.
- Altıntaş, Hayrani, “*Psikoloji Sözlüğü Üzerine Deneme*”, Ankara Ü.İ.F.D. 1989, c.31.
- Alûsî, Şihâbuddin Mahmud el-Bağdadî (v. 1270/1854), *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, (XXX), Beyrut, 1985.
- Ateş, Süleyman, *Kur'ân-ı Kerîm Tefsîri*, Milliyet Neşr, 1995.
- Aydın, Hayati, *Kur'ân'da İnsan Psikolojisi*, İst., 2002.
- Aynî, Bedruddin Ebû Muhammed b. Ahmed (v. 855/1451), *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, (I-XXV), Beyrut, ts.
- Beşer, Faruk, *İslam'da Sosyal Güvenlik*, Ankara, 1987.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el- Hüseyin (v. 458/1066), *Şuabu'l-İmân* (I-VII), Beyrut, 1990.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail (v. 256/870), *Sahîh* (I-VIII), İst., 1992.
- , *el-Edebu'l-Müfred*, Beyrut, 1986.
- Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, (I-XVIII), Ankara, 1988.
- Çağrııcı, Mustafa, “*Cimrilik*”, DİA. İst., 1993.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdillâh b. Abdirrahmân (v.255/868), *Sünen* (I-II), İst. 1992.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 1993.
- Dölek, Adem, *Edebî Açıdan Hadîslerde Teşbîh ve Temsîller*, Erzurum, 2001.
- , *Hadîsler Işığında Sosyal Dayanışma*, İst., 2003.
- , “*Hadîslerde “Sadaka” Kavramı ve Sosyal Yardımlaşma*”, Yeni Ümit Der., 2003, Sayı 59.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'âs (v. 278/888), *Sünen* (I-V), İst. 1992.
- Ebûlbekâ, Eyyub b. Musa (v.1094/1683), *el-Külliyât Mu'cemün fî'l-Mustalahât ve'l-Furûki'l-Lüğaviyye*, Beyrut, 1993.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali, *Müsned*, Sahab.org. com.
- Elmalılı, Hamdi Yazır (v.1942), *Hak Dîni Kur'ân Dili*, (I-IX), Eser Neşriyat, ts.
- Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (v. 505/1111), *İhyâu Ulûmiddin* (I-IV), Beyrut, ts.

- Hâzin, Alâuddin Muhammed b. İbrahim (v. 463/1071), *Lübâbu't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl* (I-IV) Beyrut, ts.
- Heysemî, Nûruddin Ali b. Ebi Bekir (v. 807/1404), *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid* (I-X), Beyrut, ts.
- İbn Hacer, Şihâbüddin Ahmed b. Ali (v. 852/1448), *Fethu'l-Bâri bi Şerhi Sahihi'l-Buhârî* (I-XIII), Beyrut, 1988.
- , *el-Metâlibu'l-Aliye bi Zevâidi'l-Mesânidi's-Semâniyye* (I-IV), Beyrut, ts.
- İbn Huzeyme, Muhammed b. İshak (v. 311/923), *Sahih* (I-IV), Beyrut, 1992.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail (v.774/1372), *Tefsiru Kur'âni'l-Azîm* (I-IV), Daru'l-Fikr, ts.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid (v.273/886), *Sünen* (I-II), İst. 1992.
- İbn Manzûr, Cemaluddin Muhammed b. Mûkerrem (v.711/1311), *Lisanu'l-Arab* (I-XV), Beyrut, ts.
- İbn Miskeveyh, *Ahlâkı Olgunlaştırma* (Terc: A. Şener, C. Tunç, İ. Kayaoğlu), Ankara, 1983.
- İbn Receb, Zeynuddin Abdurrahman b. Şihâbiddin (v.795/1393), *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem* (I-II), Müessesetü'r-Risale, ts.
- İbnu'l-Esîr, Mecdüddin Ebûssaadet el-Mübarek b. Muhammed (v. 606/1209), *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, (I-V), Beyrut, ts.,
- Kandemir, Yaşar, (Heyet), *Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri* (I-VII), İst., 2002.
- Kardâvî, Yusuf, *Fıkhu'z-Zekât* (I-II), Beyrut, 1992.
- Keklik, Nihat, *Felsefede Metafor*, İst., 1990.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (v. 671/1272), *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân* (I-XX), Beyrut, 1993.
- Macit, Nadim, *Eylem Değişim İlişkisinin Teolojik Yorumu*, Samsun, 2002.
- Mâlik b. Enes (v. 179/795), *el-Muvattâ'* (I-II), İst. 1992.
- Mâverdî, Ali b. Muhammed (v. 450/1058), *Edebu'd-Dünya ve'd-Dîn*, İst., 1985.
- Miras, Kamil (1957), *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi* (IV-XII), Ankara, 1986.
- Mubârekfûrî, Muhammed Abdurrahman b. Abdirrahim (v. 1353/1934), *Tuhfetü'l-Ahfazi bi-Şerhi't-Tirmizî* (I-X), Beyrut, 1990.
- Münâvî, Muhammed Abdür-rauf (v. 1031/1622), *Feyzu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi's-Sağîr*, (I-VI), Beyrut, ts.
- Müslim b. el-Haccâc (v. 261/874), *Sahih* (I-III), İst. 1992.
- Necati, M. Osman, *Hadîs ve Psikoloji* (Terc: Mustafa Işık) Ankara, 2000.
- , *Kur'ân ve Psikoloji* (Terc: Hayati Aydın), Ankara, 1998.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman b. Şuayb (v. 303/915), *Sünen* (I-VIII), İst. 1992.

- , *es-Sünenü'l-Kübrâ* (I-VI), Beyrut, 1991.
- Râğıb el-İsfehânî, (v. 502/1108), *el-Müfredâtü fi Garîbi'l-Kur'ân*, Beyrut, ts.
- Râmehurmüzî, Ebû Muhammed el-Hasen b. Abdirrahman b. Hallâd (v. 360/971), *Kitâbu Emsâli'l-Hadîs*, İst. ts.
- Râzî, Fahrüddin (v. 606/1209), *et-Tefsîru'l-Kebîr* (I-XXX), Tahran, ts.
- Robbions, Anthony, *Kişisel Başarıda Zirveye Ulaşmanın Yolu Sınırsız Güç* (Çev: Mehmet Değirmenci), İst., 1993.
- Sehârenfûrî, Halil Ahmed b. Mecid (v. 1346/1927), *Bezlu'l-Mechûd fi Halli Ebî Dâvud* (I-XX), Beyrut, ts.
- Sofuoğlu, Mehmet, *Sahîh-i Buhârî Tercüme ve Şerhi*, İst., 1988.
- , *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, İst., 1989.
- Suyûtî, Celâluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (v. 911/1503), *el-Câmiu's-Sağîr*, (I- II), Beyrut, 1990.
- , *ed-Dürü'l-Mensûr fi Tefsîri'l-Me'sûr*, Beyrut, 1990.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr (v.310/922), *Câmiu'l-Beyan an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân* (I-XV), Beyrut, 1995.
- Tayâlisî, Ebû Dâvûd (v.204/819), *Müsned*, Beyrut, ts.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa (v.279/892), *Sünen*, İst.,1992.
- Türkçe Sözlük*, T.T. Kurumu Yay., Ankara, 1988.